

SAMEN THUIS, SAMEN UITLOPEN

“Een onderzoek naar de succesfactoren van stedelijke uitloopgebieden”

Jos van den Hurk
Martine Konijn - Lemkes
Elisabeth Kramer
Robbert van Westen

SAMEN THUIS, SAMEN UITLOPEN

“Een onderzoek naar de succesfactoren van stedelijke uitloopgebieden”

Jos van den Hurk
Martine Konijn - Lemkes
Elisabeth Kramer
Robbert van Westen

Hogeschool Van Hall Larenstein
Tuin- en Landschapsinrichting
Afstudeerfase 2008

25 april 2008

De polder Mastenbroek en het Zwarte water zijn in ontwikkeling. Het zijn oude landschappen die men probeert te behouden, maar waar diverse steden druk op uit oefenen in de vorm van nieuwe bebouwing, industrie, recreatie en verkeer.

Vanuit het beleid probeert men de zones tussen de steden te versterken en het dichtslibben van de open gebieden tegen te gaan. Dit gebeurt onder andere door middel van uitloopgebieden. Een term die steeds vaker in beleidsstukken wordt genoemd. Een term die ook een grote rol speelt in het maken van een masterplan voor het gebied Zwarte Water nabij Zwolle. Gebieden die bepaalde functies moeten vervullen ten behoeve van de stad. Maar wat voor functies en in welke mate? Deze vragen vormden voor ons de aanleiding om dieper op de term zelf in te gaan en te kijken naar de aantrekkelijkheid van een uitloopgebied.

Het onderzoek wat voor u ligt is het resultaat van hard werken, graven, lezen, foto's maken en vergelijken. Dit alles ging gepaard met een hoop plezier en een goede werksfeer.

Arnhem, april 2008

Jos van den Hurk, Elisabeth Kramer,
Martine Konijn, Robbert van Westen

Op dit moment ontwikkelt Zwolle in Polder Mastenbroek een nieuwe wijk, Stadshagen genaamd. Deze ontwikkeling kom je uiteraard in het hele land tegen. En overal neemt een stedelijke uitbreiding onder andere de volgende vragen met zich mee: Waar kunnen we de volgende keer uitbreiden? De woningen hebben we nodig, maar slibt het hele land niet dicht? En daarnaast: Waar moeten al die stedelingen recreëren? Al vanaf de vorige eeuw, toen de steden zich snel begonnen te ontwikkelen, zoeken stedelingen naar een manier om af en toe uit de stad te vluchten voor rust, beweging, lucht, kortom voor recreatie. Ook nu hebben mensen deze behoefte. In alle tijden is er verschillend met de recreatieopgave omgegaan, omdat deze modegevoelig is. Onze hoofdvraag is:

Wat maakt een gebied tot een aantrekkelijk, lokaal uitloopegebied voor de eenentwintigste eeuw?

Het onderzoek – Om een goed antwoord te kunnen geven op deze vraag, hebben wij zes referentiegebieden bezocht en beoordeeld op een aantal vaste onderdelen, zodat de resultaten vergelijkbaar zouden zijn. De referentiegebieden zijn vergelijkbaar

met het toekomstige uitloopegebied bij Zwolle, waar wij in het masterplan een ontwerp voor zullen maken. De gekozen gebieden hebben daarom allemaal een open en weids (polder) karakter, liggen aan de rand van een stad en hebben meerdere functies waaronder recreatie. Ze zijn bereikbaar vanuit de stad en zijn toegankelijk.

De onderdelen waarop de gebieden in het veld zijn beoordeeld, zijn deze:

- Bereikbaarheid
- Begaanbaarheid
- Landschappelijke kenmerken
- Flora en fauna
- Recreatieve voorzieningen

Deze onderdelen kwamen voort uit onze hypothese, die verklaart dat landschapsbeleving, bereikbaarheid vanuit de stad en toegankelijkheid het succes van een uitloopegebied vormen.

Referentiegebieden - Na het voorgaande te hebben vastgesteld, hebben we deze zes referentiegebieden geselecteerd op grond van de selectiecriteria:

Hitland, een veenweidegebied dat behoorlijk expliciet op recreatie gericht is, maar behalve dat ook agrarisch gebruik en moerasnatuur kent.

Kinderdijk, de internationaal bekende

molengang van enorme cultuurhistorische waarde, die ongetwijfeld ook de lokale bevolking aantrekt.

Polder de Biesbosch, waar in een open polder een recreatiebos is aangeplant terwijl het grootste deel van de polder nog in agrarisch gebruik is.

De Groote Heide, die in dit rijtje opvalt omdat het geen polder is. Het betreft echter wel een open en vlak stuk land waar natuur en recreatie samengaan, en kan daarom verassende toevoegingen brengen.

Polder Bloemendaal, die nog geheel gebruikt wordt voor grasland en sierteelt en wordt doorsneden door een wandelpad. Rust en ruimte gegarandeerd!

Bossche Broek, een modelrecreatiegebied dat de historische stadskern van Den Bosch raakt.

De resultaten zijn in een tabelvorm weergegeven en vergeleken in hoofdstuk 9.

Conclusies - De hypothese en de onderzoeksmethode richtten zich op de volgende aspecten:

1. De relatie tussen de stad en het uitloopegebied, met de nadruk op randen, bereikbaarheid via wegen en afstand tussen die twee.

2. Toegankelijkheid van het gebied, door paden van verschillende orde en voor verschillende doelgroepen.

3. Omgang met en beleving van landschappelijke kenmerken, die in ieder gebied anders zijn.

Onze ervaring tijdens het onderzoek zelf heeft echter uitgewezen dat het gaat om nog meer dan deze drie, namelijk:

4. Oriëntatie. Het ontbreken daarvan lijkt op het eerste gezicht spannend, maar werkt in de praktijk afschrikkend. Overzicht, landmarks en zonering zijn bevorderend voor de oriëntatie.

5. Het grote voordeel van bos. Juist bij een onderzoek naar de mogelijkheden van een open gebied komen de voordelen van recreatie in het bos naar voren.

6. Een doel. Dit onderdeel is vooral van toepassing als het uitloopgebied meer dan anderhalve kilometer van de stad af ligt. Een rustpauze wordt dan al snel een welkom onderdeel van de wandeling. Een horecagelegenheid in het gebied, als doel om naartoe te trekken, kan dan een enorme meerwaarde aan het uitloopgebied geven.

INHOUD

Woord vooraf	5	5.6 Voorzieningen	32
Samenvatting	7	6. Groote Heide	35
Inhoud	9	6.1 Algemene beschrijving	35
1. Inleiding	11	6.2 Bereikbaarheid	35
2. Over ontwerpen en onderzoek	13	6.3 Begaanbaarheid	37
3. Hitland	17	6.4 Beleefbaarheid landschappelijke kenmerken	37
3.1 Algemene beschrijving	17	6.5 Flora en fauna	38
3.2 Bereikbaarheid	17	6.6 Voorzieningen	38
3.3 Begaanbaarheid	18	7. Polder Bloemendaal	41
3.4 Beleefbaarheid landschappelijke kenmerken	19	7.1 Algemene beschrijving	41
3.5 Flora en fauna	20	7.2 Bereikbaarheid	41
3.6 Voorzieningen	20	7.3 Begaanbaarheid	41
4. Polder Blokweer en Kinderdijk	23	7.4 Beleefbaarheid landschappelijke kenmerken	43
4.1 Algemene beschrijving	23	7.5 Flora en fauna	43
4.2 Bereikbaarheid	23	7.6 Voorzieningen	44
4.3 Begaanbaarheid	25	8. Bosche Broek	47
4.4 Landschappelijke kenmerken	25	8.1 Algemene beschrijving	47
4.5 Flora en fauna	25	8.2 Bereikbaarheid	47
4.6 Voorzieningen	26	8.3 Begaanbaarheid	49
5. Polder de Biesbosch	29	8.4 Beleefbaarheid landschappelijke kenmerken	49
5.1 Algemene beschrijving	29	8.5 Flora en fauna	50
5.2 Bereikbaarheid	29	8.6 Voorzieningen	50
5.3 Begaanbaarheid	31	9. Vergelijking van de resultaten	53
5.4 Beleefbaarheid landschappelijke kenmerken	31	9.1 Bereikbaarheid	53
5.5 Flora en fauna	32	9.2 Begaanbaarheid	54
		9.3 Inhoudelijk	55
		10. Conclusies en aanbevelingen	57

1. INLEIDING

Dit onderzoek is gedaan in het kader van de afstudeerfase Landschapsarchitectuur van de opleiding Tui-
nen Landschapsinrichting te Velp. In deze afstudeerfase worden twee hoofdopdrachten onderscheiden. De eerste opdracht is het maken van een masterplan en deelvormgeving voor de westoever van het Zwarte Water, Overijssel. De tweede opdracht zal bestaan uit het doen van een onderzoek naar een zelfgekozen onderwerp, waaraan het masterplan getoetst kan worden.

Na het opstellen van het masterplan, wat iedereen voor zich heeft gedaan, kwam naar voren dat het ontwikkelen van uitloopgebieden een belangrijke plaats in het ontwerp inneemt. Dit gegeven vormde de aanleiding voor dit onderzoek. De resultaten kunnen worden ingezet als inspiratiebron en onderbouwing voor de deelvormgeving van het masterplan.

De vraag - Op dit moment ontwikkelt Zwolle in Polder Mastenbroek een nieuwe wijk, Stadshagen genaamd. Deze ontwikkeling kom je uiteraard in het hele land tegen. En overal neemt een stedelijke uitbreiding onder andere de volgende vragen met zich mee: Waar kunnen we de volgende keer uitbreiden? De woningen hebben

we nodig, maar slibt het hele land niet dicht? En daarnaast: Waar moeten al die stedelingen recreëren? Al vanaf de vorige eeuw, toen de steden zich snel begonnen te ontwikkelen, zoeken stedelingen naar een manier om af en toe uit de stad te vluchten voor rust, beweging, lucht, kortom voor recreatie. Ook nu hebben mensen deze behoefte. In alle tijden is er verschillend met de recreatieopgave omgegaan, omdat deze modegevoelig is. Onze hoofdvraag is:

Wat maakt een gebied tot een aantrekkelijk, lokaal uitloopgebied voor de eenentwintigste eeuw?

In de persoonlijke masterplannen voor Zwolle zijn al verschillende locaties naar voren gekomen. De resultaten van dit onderzoek zijn daarom gericht op het inrichten van die specifieke soort locaties. We spreken over open en weidse landschappen, dicht bij de stad.

De hypothese - Het hypotetische antwoord op de vraag is: landschapsbeleving. Landschap is in. Stichtingen zoals Nationaal landschap en Natuurmonumenten vestigen daar enorm de aandacht op. Op televisie is door de Nederlanders onlangs het mooiste

landschap van Nederland verkozen. Via het internet kan men op www.landschapsveiling.nl een stukje landschap kopen. Het landschap wordt door de Nederlanders hoger gewaardeerd dan ooit. Sinds twee jaar wonen er in Nederland meer mensen in de stad dan op het platteland. Landschap is dus niet zo ontzettend in trek om er te wonen. Nee, landschap is in trek bij de recreërende stedeling. Landschapsbeleving is niet het enige dat een uitloopgebied vandaag de dag succesvol maakt. Ook bereikbaarheid en toegankelijkheid spelen een onmisbare rol.

De belangrijkste boodschap van *Samen thuis, Samen uitlopen*.
- Recreatie is hét middel om het buitengebied aan de Nederlanders bekend te maken. Elke regio, zelfs elke gemeente, heeft unieke landschappelijke kenmerken die voortkomen uit een unieke combinatie van bodem, water en menselijk ingrijpen. Het landschap verzet onze gedachten, huisvest natuur en historie, en... dreigt dicht te slibben! Door goed toegepaste landschapsarchitectuur krijgt het landschap nieuwe waarde voor de Nederlanders van deze eeuw.

Het resultaat - *Samen thuis*, *Samen uitlopen* is een gezamenlijk samengesteld onderdeel van het afstudeerproces Landschapsontwerpen 2008. Dit rapport geeft een profielschets van zes uitloopgebieden in Nederland, waarvan de oorspronkelijke situatie vergelijkbaar was met de locatie bij Zwolle. Uit de beoordeling en vergelijking van die gebieden volgt een ideeënschetsboek, dat als inspiratie kan dienen voor het inrichten van het uitloopgebied bij Zwolle en vergelijkbare gebieden. Onze vier verschillende masterplannen, die naast dit rapport kunnen worden gelezen, geven voorbeelden van uitloopgebieden die met behulp van dit onderzoek zijn ontworpen.

Het proces - In slechts vijf weken hebben wij als vier studenten van Hogeschool Van Hall Larenstein dit onderzoek gedaan. Het was een kort en intensief proces waarin we een antwoord hebben gegeven op een vraag die voortkwam uit het opstellen van de masterplannen.

2. OVER ONTWERPEN EN ONDERZOEK

Wetenschappers doen onderzoek en ontwerpers doen het creatieve werk. Deze kijk op de landschapsarchitectuur heeft decennialang hardnekkig overeind gestaan. Nu merk je daar een verandering in, niet in de laatste plaats op de verschillende landschapsarchitectenbureaus. Onderzoek komt een ontwerp ten goede. Het inspireert en geeft een stevige onderbouwing voor het plan.

Dit onderzoek is niet strikt wetenschappelijk, daarom zijn we tenslotte ontwerpers. De waardeoordelen die als onderdeel van de resultaten naar voren komen, zijn behoorlijk intuïtief. Dit hoofdstuk is opgenomen om inzicht te geven in de methode van vier ontwerpers die onderzoek doen.

Methode van onderzoek - Om tot heldere en zo compleet mogelijke resultaten te komen, is er gekozen voor het doen van een vergelijkend onderzoek waarbij een beeld wordt gegeven van zes verschillende uitloopgebieden. De uitloopgebieden hebben een landschappelijke context die vergelijkbaar is met het projectgebied in Zwolle: de gekozen gebieden hebben allemaal een open en weids (polder) karakter, liggen aan de rand van een stad en hebben meerdere functies waaronder recreatie.

Ze moeten bereikbaar zijn vanuit de stad en ze moeten toegankelijk zijn. Door de zes gebieden op verschillende thema's te beoordelen en de resultaten te vergelijken, kunnen we een lijst van ingrediënten opstellen voor een succesvol lokaal uitloopgebied.

Definitie - Het woord "uitloopgebied" kan van alles betekenen. Het betekent stadspark, maar ook golfbaan. Het betekent Efteling en strand. Het betekent eigenlijk alles waar mensen heengaan om te recreëren, wat buiten is en min of meer openbaar. In het kader van het onderzoek hebben we een definitie opgesteld van het woord uitloopgebied, zoals wij het gebruiken tijdens het onderzoek:

Een uitloopgebied is een zone in landelijk gebied aan de rand van de stad met diverse functies, waaronder recreatie. In het gebied zijn ingrepen gedaan om het recreatieve aspect te benadrukken. De bedoeling is dat de stedeling zich in een relatief korte tijd in een natuurlijke of landelijke omgeving waant.

Een uitloopgebied is geen gebied dat duidelijk begrensd is. Het vormt een voorpoortaal naar het landschap. Het

is dus ook geen park. Een park is een duidelijk door de mens ontworpen en aangelegd groen gebied met als hoofdfunctie recreatie. Bij een uitloopgebied speelt recreatie wel een belangrijke rol, maar naast andere functies zoals natuur en agrarisch gebruik. Het draagt dus landschappelijke kenmerken in zich, die overal anders zijn. Het is makkelijk bereikbaar vanuit de stad en ook toegankelijk. Dit zijn volgens ons de essentiële punten voor een uitloopgebied.

Referentiegebieden - Na het voorgaande te hebben vastgesteld, hebben we deze zes referentiegebieden geselecteerd:

Hitland, een veenweidegebied dat behoorlijk expliciet op recreatie gericht is, maar behalve dat ook agrarisch gebruik en moerasnatuur kent.

Kinderdijk, de internationaal bekende molengang van enorme cultuurhistorische waarde, die onge twijfeld ook de lokale bevolking aantrekt.

Polder de Biesbosch, waar in een open polder een recreatiebos is aangeplant terwijl het grootste deel van de polder nog in agrarisch gebruik is.

De Groote Heide, die in dit rijtje

opvalt omdat het geen polder is. Het betreft echter wel een open en vlak stuk land waar natuur en recreatie samengaan, en kan daarom verassende toevoegingen brengen.

Polder Bloemendaal, die nog geheel gebruikt wordt voor grasland en sierteelt en wordt doorsneden door een wandelpad. Rust en ruimte gegarandeerd!

Bossche Broek, een modelrecreatiegebied dat de historische stadskern van Den Bosch raakt.

Beoordeling

Na elke gebiedsbeschrijving is een beoordelingstabel opgenomen. Hierdoor is inzichtelijk gemaakt op welke punten het gebied goed scoort. In de tekst is daar een toelichting op gegeven. Voordat we aan de referentiebezoeken begonnen, hebben we deze beoordelingscriteria opgesteld. Hier is een korte toelichting op de verschillende thema's:

Bereikbaarheid:

Onder dit thema werd per gebruikersgroep de volgende vraag beantwoord: het gebied is voor deze gebruikersgroep uitstekend/goed/matig/slecht/niet te bereiken vanuit de stad. Om deze vraag te kunnen beantwoorden is gekeken naar het materiaal en de

aard van de wegen, en de afstand van de stad tot het uitloopegebied. Voor het openbaar vervoer is gezocht naar de dichtstbijzijnde halte of station.

Begaanbaarheid of toegankelijkheid:

Onder dit thema vulden we weer per gebruikersgroep de vraag in: het gebied is voor deze gebruikersgroep uitstekend/goed/matig/slecht/niet begaanbaar. We begonnen met wandelaars, fietsers, invaliden en autorijders. De laatste groep bleek in de praktijk nauwelijks aan bod te komen. Paardrijden en varen werden ter plaatse aan de lijst toegevoegd. Tijdens het proces is de methode dus nog verscherpt.

Bij invullen van dit onderdeel is gekeken naar het materiaal en de aard van de wegen en paden. Ook letten we op het aanbod van keuzemogelijkheden om af te slaan binnen het gebied.

Het kan goed zijn dat een gebied hoog scoort bij bereikbaarheid per auto en begaanbaarheid per fiets. Dan is het waarschijnlijk dat veel recreanten met de auto komen, de fiets afladen en gaan fietsen.

Bij de gebruikersgroep "invaliden" denken wij aan mensen in een rolstoel.

Landschap:

De landschappelijke kenmerken van het gebied zijn vanaf de routes uitstekend/goed/matig/slecht/niet beleefbaar. Hiervoor is het belangrijk om eerst de kenmerken van het gebied te benoemen. Of die goed beleefbaar zijn is bepaald na een wandeling door het desbetreffende gebied.

Landschappelijke kenmerken veranderen voortdurend, daar zijn we ons van bewust. In dit rapport worden o.a. kavelstructuren, openheid, veel water, typerend toegepaste beplanting en grondgebruik beschreven. De aanwezigheid van landmarks zoals een kerktoeren kan ook tot de landschappelijke kenmerken behoren. Storende factoren zijn bijvoorbeeld snelwegen, hoge flats en recreatieve of stedelijke ontwikkelingen in het gebied die het landschap schaden.

Flora en fauna:

De beplanting draagt uitstekend/goed/matig/slecht/niet bij aan de recreatieve aantrekkelijkheid van het gebied en de kans dat de recreant dieren tegenkomt is uitstekend/goed/matig/slecht/niet aanwezig. Deze vraag hangt enigszins samen met de vorige. Beplanting kan bijdragen door beschutting te geven, overgangen

vorm te geven of door de aanwezigheid van bijzondere soorten. Dieren, vogels en insecten maken een gebied levendig en aantrekkelijk. Iedereen hoopt toch een ree te zien als daar kans toe is?

Voorzieningen of elementen:

Bij de definitie is vermeld dat er in een uitloopgebied ingrepen moeten zijn gedaan voor de recreatie. Soms zijn dat alleen paden, maar die zijn al eerder een bod geweest en tellen bij deze vraag dus niet mee. Waar het wel om gaat is de aanwezigheid van bankjes, borden, uitgezette routes, afvalbakken, of iets groters zoals een trimbaan. Deze dingen zijn beoordeeld op aanwezigheid, situering en staat.

Hierna volgen de beschrijvingen van de zes referentiegebieden, te beginnen met Hitland.

Bij elk van de gebiedsbeschrijvingen is een plattegrond opgenomen met symbolen. De legenda van de symbolen is hiernaast weergegeven en is voor alle kaarten hetzelfde.

Hefbrug Waddinxveen

Bunkerlinie

Windmolens

Houtfabriek

Torens Vught

ST Jans Kathedraal

Snelwegen door natuur

Parkeerplaats

Infobord

Bushalte

Fietsenrek

Fietspad / route

Laarzenpad

Wandelpad / route

Ruitervoorzieningen

Hengelsportvoorziening

Hondenlosloopgebied

Waterrecreatie

Bank / Tafel

Bos

Veenweidegebied

Kwekerij

Bank

figuur 1 Vogelvluchtperspectief

3. HITLAND

Uitloopgebied van: Rotterdam, Capelle aan de IJssel en Nieuwerkerk aan de IJssel

Oppervlakte: 250 hectare

Afstand tot stadsrand: 0 km

3.1 Algemene beschrijving

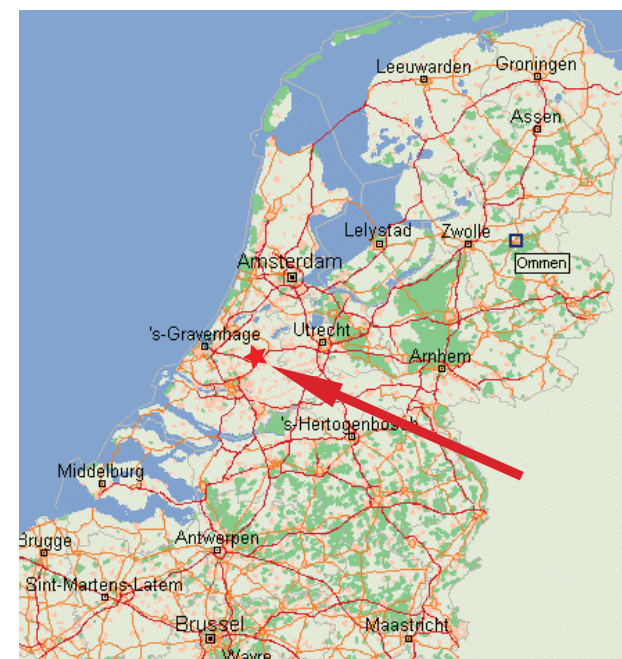
Hitland ligt tussen Nieuwerkerk, Capelle en de rivier de IJssel. Het recreatiegebied ligt dicht bij de Randstad en wordt daarom ook bezocht door bijvoorbeeld Rotterdammers en een enkele Gouwenaar. Het gebied is vanuit de aanliggende steden goed per fiets te bereiken. Voor bezoekers van iets verder weg zijn er voorzieningen getroffen in de vorm van een oprijlaan tot in het gebied en parkeerplaatsen. Wij maakten gebruik van het openbaar vervoer, wat gestimuleerd wordt door de NS die een Hitlandwandeling hebben uitgezet vanaf station Nieuwerkerk. Toch bleek er nog drie kilometer te voet te moeten worden afgelegd voordat Hitland werd bereikt.

Achtduizend jaar geleden zag Hitland eruit als een groot veenmoerasbos, dat steeds overstroomd werd door de Rijn en de IJssel zodat er een laag klei op het veen werd afgezet. De rust werd er voor het eerst verstoord door de turfstekers, die het veen kwamen afgraven. Het veen bleek

echter van te slechte kwaliteit om er turf van te maken. Drie veengaten zijn de enige getuigen die nog over zijn van die poging. Na drooglegging bleek Hitland echter ook nauwelijks geschikt voor akkerbouw.

Hitland, zoals het nu is, is in de jaren 1981-1998 ontstaan. Het Hoogheemraadschap van Schieland, Recreatieschap Hitlandbos en de gezamenlijke landbouworganisaties hebben samen een verzoek voor herinrichting ingediend. De herinrichting van Hitland is het eerste project in Nederland dat onder de Landinrichtingswet (1985) is uitgevoerd.

Hitland kent verschillende landschappen: bos, moeraslandschap, veenweide en grasland. In het bos vindt de meest intensive recreatie plaats.

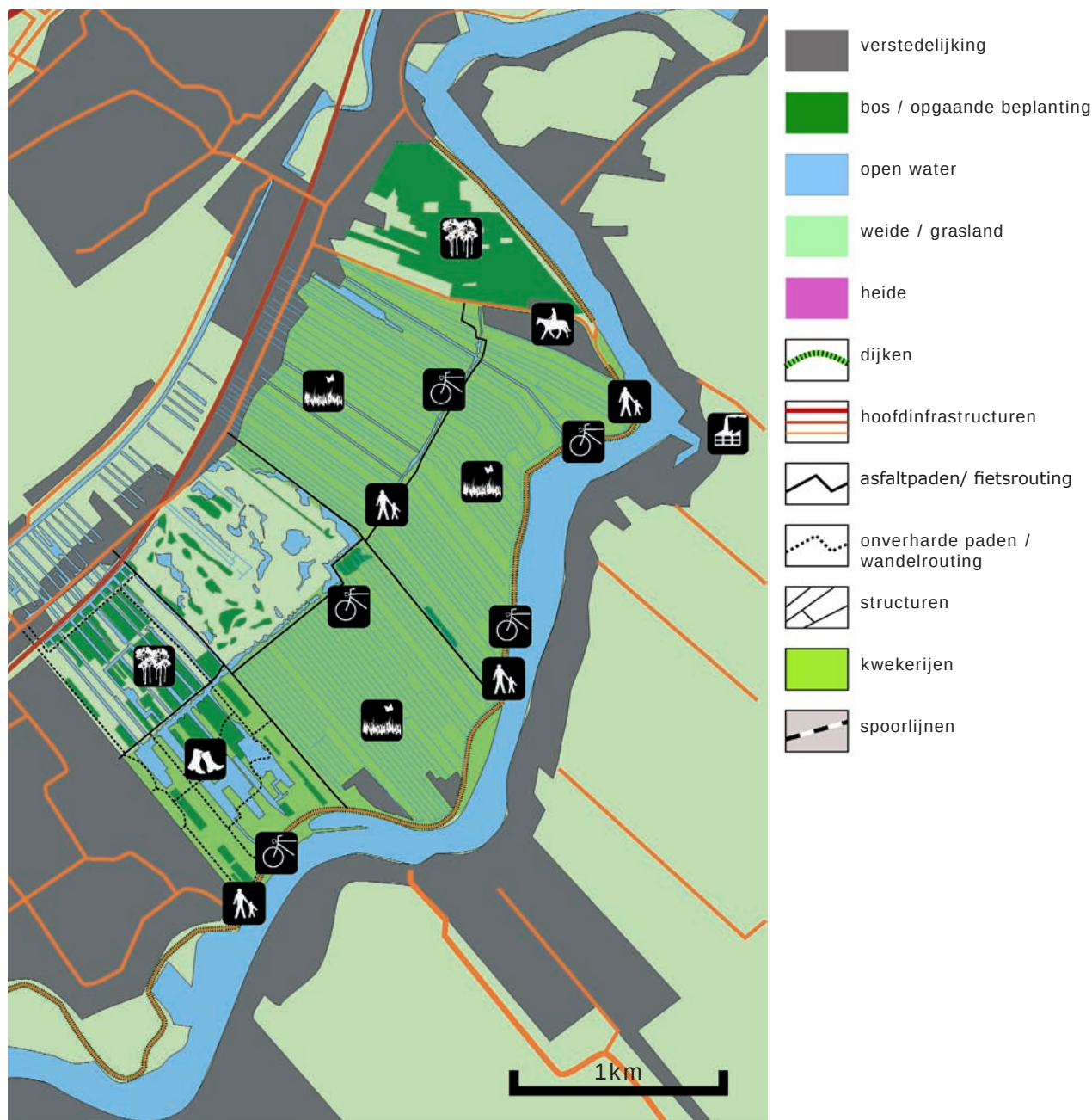

figuur 2 Ligging Hitland

3.2 Bereikbaarheid

Het gebied is berekend op ongeveer zeventig auto's op de parkeerplaats bij het recreatiebos. Deze is per auto zeer goed te bereiken. Ook per fiets is Hitland goed aan te rijden. Vanuit Gouda en vanuit Rotterdam is de beste route de Schielandse Zeedijk, die een prachtig uitzicht biedt over de Hollandse IJssel.

De drie te lopen kilometers vanaf het station vormen een barrière voor liefhebbers van het openbaar vervoer, hoewel er (zoals eerder genoemd) wel een wandelroute vanaf het station door de NS is uitgezet.

figuur 3 overzichtskaart

3.3 Begaanbaarheid

In Hitland is een duidelijke hiërarchie te ontdekken in de padenstructuur. Een hoofdpad, toegankelijk voor alle niet-gemotoriseerde verkeer, doorsnijdt het gebied van zuidwest naar noordoost. Dit pad is aan beide kanten aangekleed met een brede rietkaag waar her en der een els uit opschiet. Smallere, open asfaltpaden, graspaden en halfverharde wandelpaden takken daar op aan.

Het moerasgebied aan de kant van Capelle is doorsneden door een wirwar van halfverharde wandelpaden en smalle vlonders. Dit gedeelte van Hitland is alleen toegankelijk voor voetgangers.

In het recreatiebos vonden we ook een ruiterspadnetwerk, waar veel gebruik van wordt gemaakt door de plaatselijke manege.

3.4 Beleefbaarheid

landschappelijke kenmerken

De oorspronkelijke landschappelijke kenmerken van Hitland zijn openheid, smalle kavels ingericht als weidegebied en -nog langer geleden- moerasbos. Dit laatste komt in het zuidwestelijke deel erg naar voren. Het middengedeelte is nog steeds in agrarisch gebruik en daar is ook de openheid en het waterrijke beeld van de vele sloten tussen de kavels het best te beleven. De hoge dijk, waar achter vandaan de daken van huizen steken, versterkt het poldergevoel. Het noordelijke deel, het Hitlandse bos, is puur aangelegd voor de recreatie. In een bos kan men nu eenmaal meer mensen kwijt dan in open gebied. Het bos draagt in grote mate bij aan de afwisseling in het recreatieve aanbod, maar er is weinig tot niets van de typerende kenmerken van het gebied terug te vinden. Afgezien van de kavelvorm wellicht, en de eigenaardige ervaring van een boswandeling waarbij de wandelaar voortdurend van het bos wordt gescheiden door een sloot. Boven de dijk uit steekt een grote houtverwerkingsfabriek, die aan de overkant van de IJssel staat.

Deze fabriek is niet mooi, maar wel overal vandaan zichtbaar. Als zodanig dient hij als oriëntatiepunt. Daarnaast is de kerktoeren van Capelle aan de IJssel een markant punt in de verte. Het gebied is nog steeds in gebruik door enkele koeienboeren. Verder bevat het een moerasnatuurgebied van hoge waarden.

Het is juist de afwisseling tussen de drie deelgebieden en het duidelijke, eenduidige karakter van die drie apart, wat het gebied zo verschrikkelijk interessant maakt.

De met zorg weergegeven overgangen tussen de gebieden en de duidelijke (stedelijke) begrenzing van het gebied als totaal maken Hitland recreatief zeer aantrekkelijk.

3.5 Flora en fauna

Het is juist de beplanting die het grote onderscheid maakt tussen de eerder genoemde deelgebieden: moerasbos, veenweide en het recreatiebos. Ook de overgangen daartussen worden door bijzondere beplanting geaccentueerd.

De overgang van het recreatiebos naar de open polder is geleidelijk. De bomen staan steeds verder uitelkaar, zodat de polder tussen de rechte stammen door zich al van verre aankondigt.

Op de overgang van de open polder naar het moerasbos ligt een schilderachtig elzenlaantje.

Het hoofdpad wordt geaccentueerd door de eerder genoemde rietkraag, waardoor de wind een beetje wordt gebroken en de recreant enige beschutting krijgt. Op deze manier voegt de beplanting zeker veel toe aan de recreatieve aantrekkelijkheid van Hitland.

Behalve de vele moerasvogels en weidevogels zijn er in het gebied niet veel noemenswaardige dieren. De vogels drukken met hun vrolijke gekwetter wel een groot stempel op het gebied.

3.6 Voorzieningen

Puur recreatieve elementen, waarvoor het landschap grof is aangepast, zijn de golfbaan, het recreatiebos en de manege. Dit zijn echter wel de grote recreatieve trekkers.

Meer behoudende elementen zijn de ruïnes van de steenfabriek en de molen. De eerste is omgebouwd tot woonhuis, de laatste is ingericht als rustplek.

Banken komen verder alleen in het recreatiebos voor, waar ze dikwijls nauwelijks interessante uitzichten bieden. Een ander minpuntje is dat het enige informatiebord (dat op zich goed is ingedeeld) in het bos is geplaatst. Op de plek van de molenruïne bijvoorbeeld, of in de andere deelgebieden, zou enige informatie zeker hebben bijgedragen aan de recreatieve aantrekkelijkheid en de begripbaarheid van Hitland.

figuur 4 Dwarsprofiel hoofdpad

figuur 5 Beoordelingstabel

Hitland

Bereikbaarheid

- te voet
- per fiets
- per auto
- per OV

Begaanbaarheid

- te voet
- per fiets
- per auto
- invalide
- per boot
- te paard

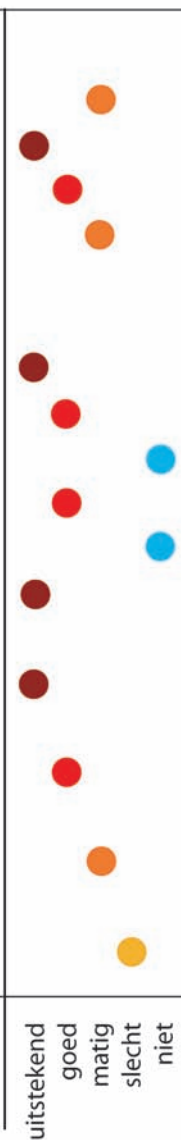
Landschap

Flora

Fauna

Voorzieningen

uitstekend
goed
matig
slecht
niet

figuur 6 Vogelvluchtperspectief

4. POLDER BLOKWEER EN KINDERDIJK

Uitloopgebied van: Alblasserdam en Kinderdijk
Oppervlakte: 400 hectare
Afstand tot stadsrand: 0,2 kilometer

4.1 Algemene beschrijving

Kinderdijk is een toeristische attractie van Nederland. Daarnaast is het echter ook een belangrijk uitloopgebied van de gemeenten Ridderkerk, Alblasserdam, Kinderdijk en Nieuw Lekkerland.

Het gebied beslaat 400 ha en ligt direct naast de gemeente Alblasserdam.

Langs kinderdijk staan 19 molens die rond 1740 zijn gebouwd en nog steeds in bedrijf zijn. De molens pompen namelijk het overvloedige water uit de Alblasserwaard polders die een stuk lager dan het zeeniveau liggen, naar de rivier de Lek. De sterke zeilen van de molens brachten hun kracht over op schoepen, die het water van de lager gelegen polder naar de hoger gelegen waarden pompte. Nu gebeurt dit d.m.v. een pomp station, een van de grootste in Europa. In 1997 zijn de molens van Kinderdijk op de wereld erfgoedlijst gezet van UNESCO.

Het gebied bestaat uit een lange dijk met aan weerszijden water. Over deze dijk loopt een breed asfalt-

pad. Aan een kant van het water ligt wederom een dijk met daarop een flink aantal molens. Deze molens zijn echter niet te bereiken. Halverwege de dijk verschijnen er ook molens aan de andere kant van het water. Deze zijn via een bruggetje te bereiken.

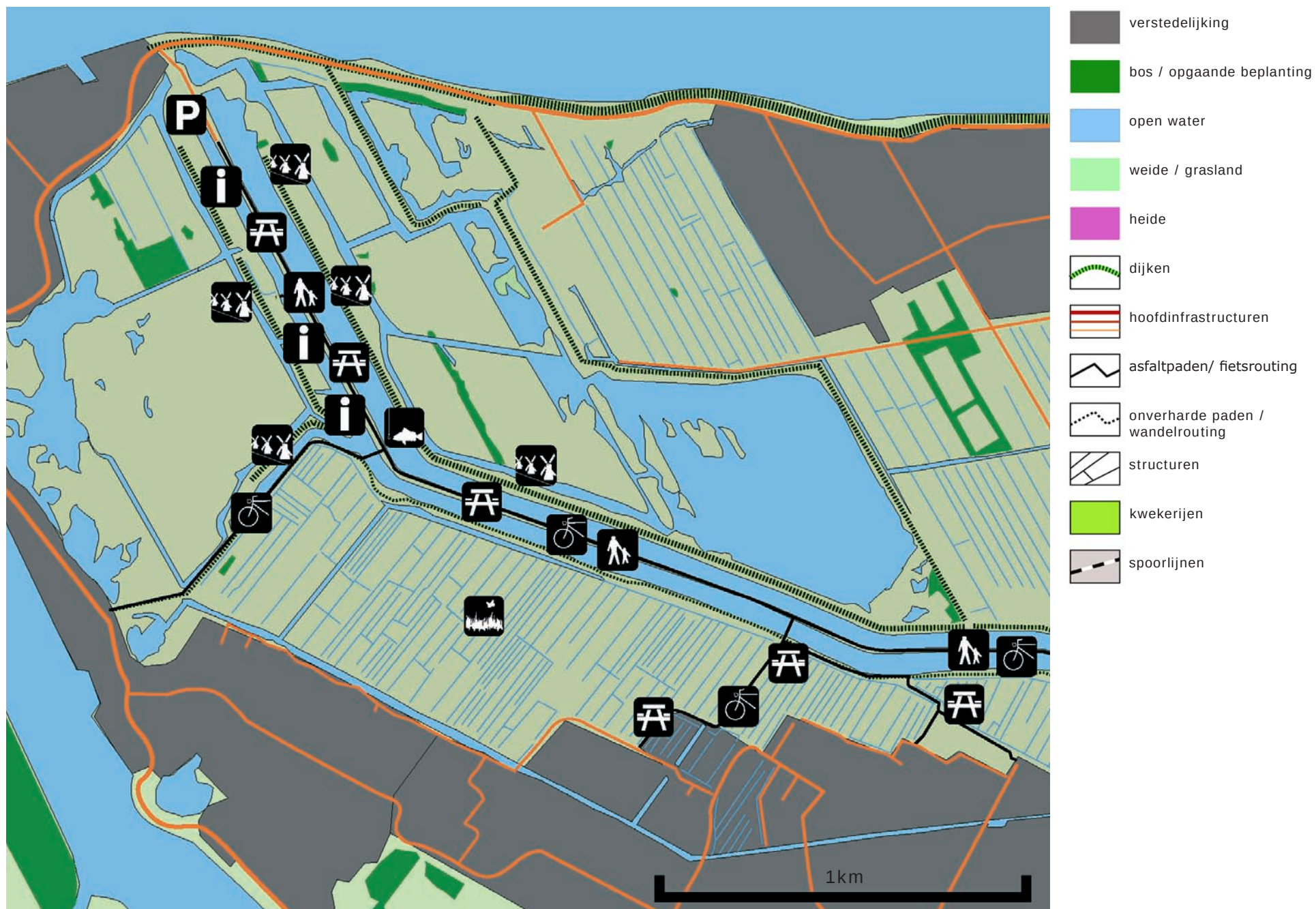
4.2 Bereikbaarheid

Opvallend is dat het gebied een duidelijke ingang heeft, waar bussen vol toeristen af en aan rijden. Deze kant herbergt een middelgrote parkeerplaats. Aan het eind van de dijk bloedt het gebied echter een beetje dood. Hoewel de afstand vanaf de dichtstbijzijnde gemeente te voet en per fiets goed te doen is, moeten mensen wel goed zoeken. Ook per auto is deze kant van Kinderdijk moeilijk te vinden. Er zijn aan deze kant geen parkeerplaatsen voor bezoekers, men moet in de woonwijk parkeren. Ook zijn er geen wegbewijzingborden.

Met het openbaar vervoer is het gebied matig bereiken omdat er weinig busverbindingen zijn.

figuur 7 Ligging Kinderdijk

figuur 8 Overzichtskartaal

4.3 Begaanbaarheid

Kinderdijk heeft slechts een lang asfaltpad voor zowel fietsers als wandelaars. Deze loopt over een brede dijk met aan weerszijden water. Voor invaliden is deze route uitstekend. Het pad is goed begaanbaar en iedereen loopt hetzelfde. Er zijn geen paden die een invalide niet kan bereiken (vanwege bijvoorbeeld drassigheid) omdat die er simpelweg niet zijn. Voor voetgangers en fietsers is de interne infrastructuur echter wat saai en dus matig doordat er juist geen keuzemogelijkheden zijn en omdat de route in een oogopslag te overzien is. Voor auto's is de Kinderdijk verboden. Paarden en boten zijn toegestaan, bij sommige molens ligt een bootje. Recreatief varen en paardrijden komt er alleen niet heel erg vaak voor.

4.4 Landschappelijke kenmerken

Kinderdijk is een museumlandschap. Er zijn enkele belangrijke landschappelijke elementen die het gebied haar bekendheid en karakter geven en die worden stevig behouden. Deze zijn vanaf het pad op de dijk goed te beleven. Helaas is het gebied losgekomen van haar oorspronkelijke omgeving doordat er steeds meer van de omgeving is afgesnoept. De dijk, de molens en kleine stukjes

veenlandschap zijn nog goed terug te vinden. Dit is echter slechts een smalle strook. Langs de horizon zijn fabrieken en vinex-wijken verschenen die het landschap vertroebelen. De beplanting langs Kinderdijk is laag en bestaat uit gras en riet. Doordat er geen hoge beplanting is, overziet men het gebied in een oogopslag. Door de hoge bezoekersdruk is er weinig fauna in het gebied te vinden. Op het water zwemt een enkele fuut en daarmee is alles gezegd. Eigenlijk is Kinderdijk een grote landmark. Het gebied is uniek in Nederland omdat er nergens zoveel molens op een rij staan als hier. De molens zijn pontificaal aanwezig.

De belangrijkste functie van het gebied is toerisme. Veel mensen bezoeken het gebied vanwege de rijke cultuurhistorie en de techniek die Nederland beroemd heeft gemaakt. Voor de bewoners van het gebied is Kinderdijk vooral een gebied om in rustigere tijden met de hond te wandelen en te joggen. Kinderdijk kent vrijwel geen afwisseling. Het gebied bestaat uit een lange dijk met hoofdpad en een rij molens. Men overziet het hele gebied en men kan niet van het wandelpad af. Hierdoor oogt het gebied vrij eentonig.

4.5 Flora en fauna

Flora en fauna spelen bij Kinderdijk een ondergeschikte rol. Natuurlijk is er beplanting aanwezig (voornamelijk in de vorm van gras en riet), maar deze is niet omgegeven of ingezet ter bevordering van de recreatieve aantrekkelijkheid.

Ook dieren zijn er nauwelijks te ontdekken. Dit komt natuurlijk ook door het drukere, toeristische karakter van Kinderdijk. Het enige wat er aan fauna huist, zijn eenden, futen en een zwaan.

4.6 Voorzieningen

Langs het lint staan om de 100 meter banken. Ze staan in de goede richting, maar verkeren in een slechte staat. Dit verbaasde ons omdat het gebied druk bezocht wordt door toeristen en er veel geld in wordt gepompt om alles zo goed mogelijk te behouden.

Langs het hoofdpad staan informatieborden die een beschrijving geven van het soort molen, de historische achtergrond en de werking. De informatieborden verkeren in goede staat en staan iedere keer bij een bepaald type molen.

figuur 9 Dwarsdoorsnede Kinderdijk

figuur 10 Impressie
figuur 11 Beoordelinstabel

Kinderdijk	
Bereikbaarheid	
- te voet	goed
- per fiets	goed
- per auto	matig
- per OV	goed
Begaanbaarheid	
- te voet	goed
- per fiets	goed
- per auto	niet
- invalide	matig
- per boot	goed
- te paard	goed
Landschap	goed
Flora	goed
Fauna	goed
Voorzieningen	goed
	uitstekend goed matig slecht niet

5. POLDER DE BIESBOSCH

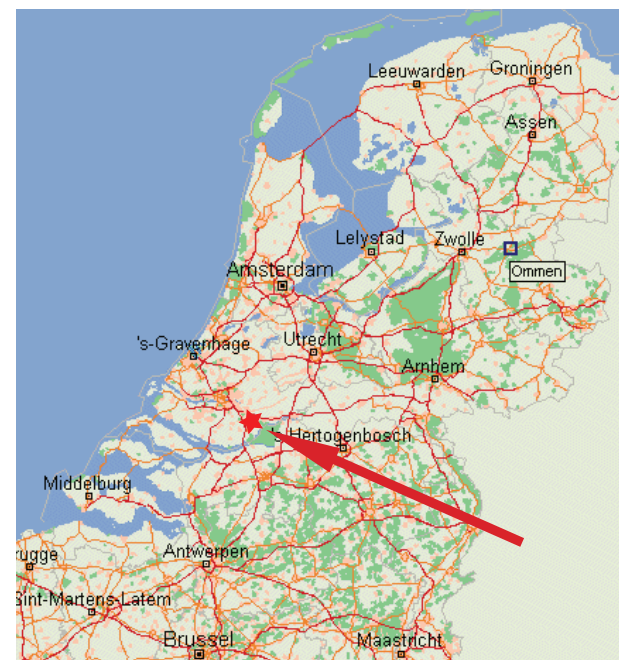
Uitloopgebied van: Dordrecht
Oppervlakte: 500 hectare
Afstand tot stadsrand: 0 km

5.1 Algemene beschrijving

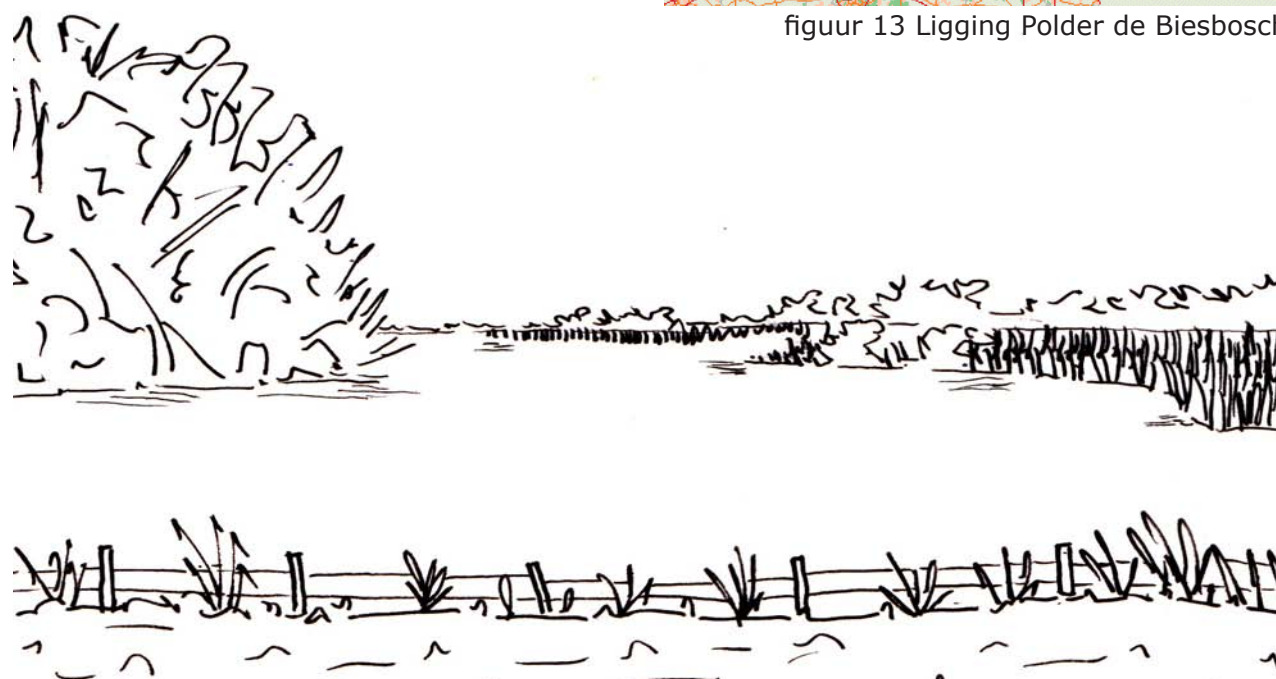
De polder Biesbosch bestaat in totaal 500 hectare en ligt tussen de stad Dordrecht en de Biesbosch. Een gedeelte van de polder is bos en speciaal bedoeld voor recreanten. Het andere gedeelte bestaat uit landbouw en is zeer open. De twee delen worden doorsneden door krekken, die een en ander met elkaar verbinden. In het recreatiebos monden de krekken uit in een waterpartij. De hoofdingang van het bos wordt gemarkeerd door een parkeerplaats voor ongeveer veertig auto's en een schilderachtig restaurantje. Een bord geeft het beginpunt van meerdere wandelroutes aan en geeft meteen wat informatie over de plaatselijke flora en fauna. Bij het beoordelen hebben wij ons vooral gericht op het bos en een gedeelte van het agrarische gebied tussen de stad en het bos. Dit komt doordat het overgrote deel van de polder niet aan de definitie van een uitloopgebied voldoet. In de rest van de tekst zal de naam 'polder de Biesbosch' dan ook alleen op het beoordeelde gebied slaan.

5.2 Bereikbaarheid

Het gebied is vanaf de stad Dordrecht per fiets, te voet en per auto goed te bereiken. Er zijn veel asfaltpaden, borden en wegen vanuit de stad. Ook leidt een dijk vanaf de rand van de stad het gebied in. Automobilisten rijden naar het gebied toe, zetten hun auto op een van de parkeerplaatsen aan de rand en gaan te voet verder. Ook invaliden kunnen goed naar het gebied komen. De fietspaden liggen apart van de autowegen en zijn daarvoor extra veilig. Alleen het openbaar vervoer is afwezig in het gebied. Er stoppen geen bussen of treinen in de buurt.

figuur 13 Ligging Polder de Biesbosch

5.3 Begaanbaarheid

In de polder Biesbosch is duidelijk te zien dat er veel ingrepen zijn gedaan om recreanten het gebied in te trekken. Er zijn zowel asfaltpaden als onverharde paden en bruggen die het gehele gebied goed ontsluiten. Daarom is het voor de fietser, invalide en voetganger uitermate geschikt. Autowegen zijn zeer beperkt aanwezig en dienen puur als ontsluitingsweg voor de enkele huizen die in het gebied staan.

5.4 Landschappelijke kenmerken

De landschappelijke kenmerken bestaan grofweg uit de openheid en weidsheid die een kleipolder nou eenmaal uitstraalt. Specifiek in deze polder zijn de drie kreken die het gebied van oost naar west doorsnijden.

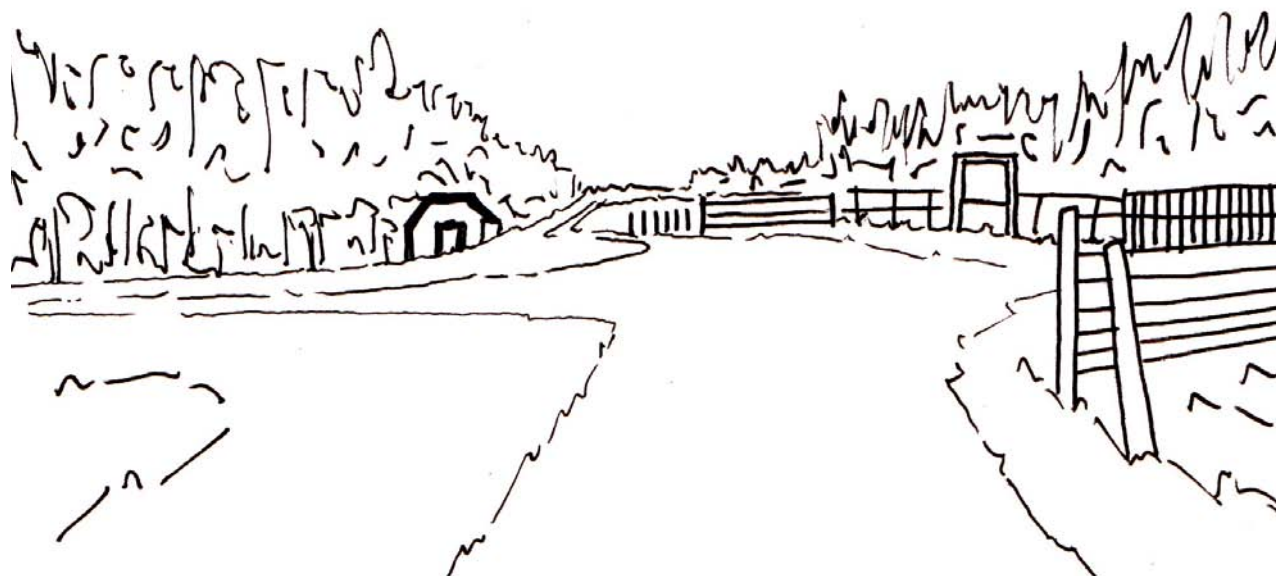
In het recreatiebos is van de openheid en weidsheid uiteraard niets overgebleven. Het bos kenmerkt zich door jonge essen en populieren, wat een heel nieuw beeld oplevert dat niet refereert aan het oude. De kreken zijn in het bos met respect behandeld en in hun oude vorm gebleven, maar hun setting is geheel veranderd. In polder de Biesbosch zijn de oorspronkelijke landschappelijke kenmerken ten koste gegaan van de behoefte om veel recreatiedruk op een kleiner

oppervlak te stoppen.

In het gebied zijn her en der bunkers te vinden. Ze vormen vanaf de route belangrijke oriëntatiepunten. In het bos zijn ze echter niet vanaf veraf te zien doordat de beplanting het zicht beperkt en de zichtlijnen niet op de bunkers zijn geïntendeerd. Alleen in het open landbouwgebied liggen de bunkers duidelijk in het zicht.

De functies in het gebied zijn landbouw, recreatie en waterberging. Er is wel een duidelijke scheiding in de functies te zien. De overgang tussen de landbouw en de recreatiezones is keihard. De waterberging gebeurt via de kreken.

Zoals eerder gezegd bestaat het gebied uit zowel bos als open landschap. Dit zijn twee verschillende werelden. Binnen beide werelden zelf, zijn echter weinig grote afwisselingen te vinden. In het bos zorgen de brede kreken voor afwisseling tussen open en gesloten. In het open gebied zorgt de dijk voornamelijk voor variatie in beleving.

5.5 Flora en fauna

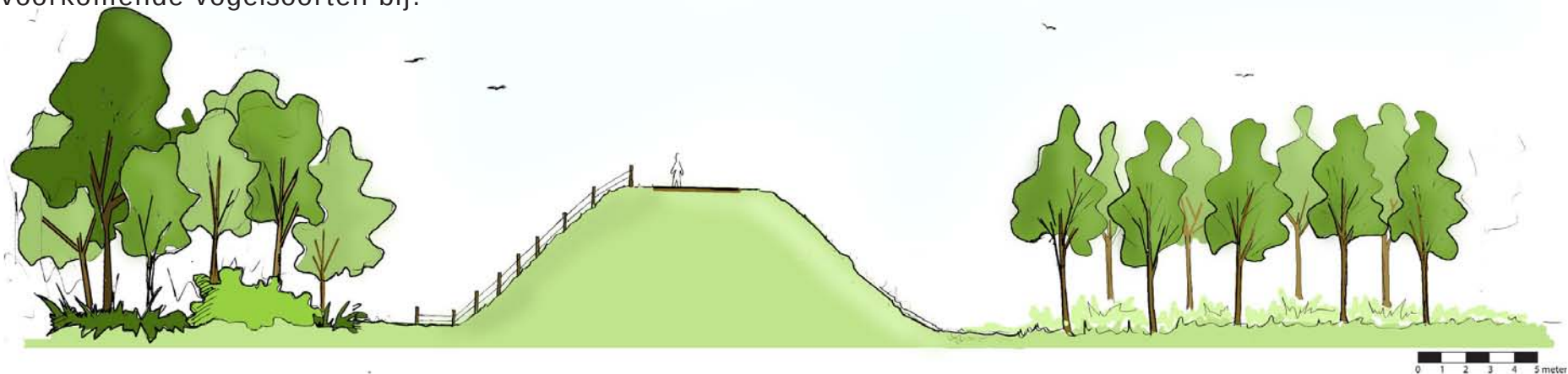
De beplanting draagt veel bij aan de recreatieve aantrekkelijkheid van het gebied en bestaat voornamelijk uit aangeplant bos. In de open gedeeltes van de polder zijn bomenlanen te vinden. Het bos is duidelijk aangeplant doordat alle bomen keurig in rijen zijn gezet. Hierdoor oogt het bos wat kunstmatig, maar past het qua patroon bij het stramien van de omliggende verkavelingstructuren. De beplanting bestaat voornamelijk uit essen, wilgen en populieren. Langs de kreek zijn dichte rietkragen te vinden die de slingerende vorm goed benadrukken.

De kans op ontmoeting met fauna is groot. Op diverse borden is aangegeven welke dieren in het gebied huizen. Hier zitten ook enkele minder voorkomende vogelsoorten bij.

5.6 Voorzieningen

In vrijwel het hele gebied ligt de nadruk op natuur en recreatie. Dit is onder andere te zien in de vele voorzieningen. Naast een parkeerplaats ligt een restaurant met fietsenrekken en een hondenstrand waar mensen verzamelen voor ze het gebied in trekken of waar men uitrust na een lange wandeling.

Er staan diverse bankjes waarvan de staat goed is, maar waar de esthetische waarde te wensen over laat. Er zijn enkele infoborden, maar deze zijn over het algemeen slecht leesbaar.

figuur 15 Dwarsdoornede dijk tussen polder en de Biesbosch

figuur 16 sfeerimpressie
figuur 17 beoordelingstabel

Polder Bloemendaal

Bereikbaarheid	
- te voet	goed
- per fiets	goed
- per auto	niet
- per OV	niet
Begaanbaarheid	
- te voet	goed
- per fiets	niet
- per auto	niet
- invalide	niet
- per boot	niet
- te paard	niet
Landschap	uitstekend
Flora	uitstekend
Fauna	goed
Voorzieningen	matig
	uitstekend goed matig slecht niet

figuur 18 Vogelvluchtperspectief

6. GROOTE HEIDE

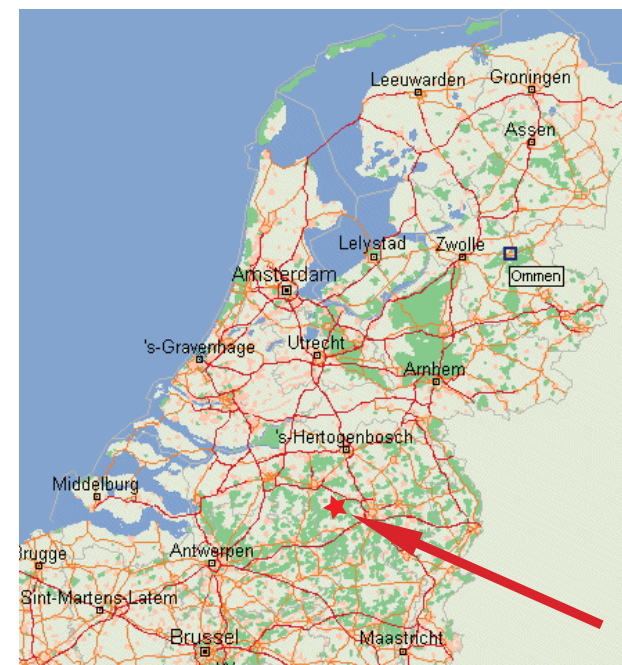
Uitloopgebied van: Eindhoven, Heeze en Geldrop
Oppervlakte: 180 hectare
Afstand tot dichtstbijzijnde stadsrand: 1,5 km

6.1 Algemene beschrijving

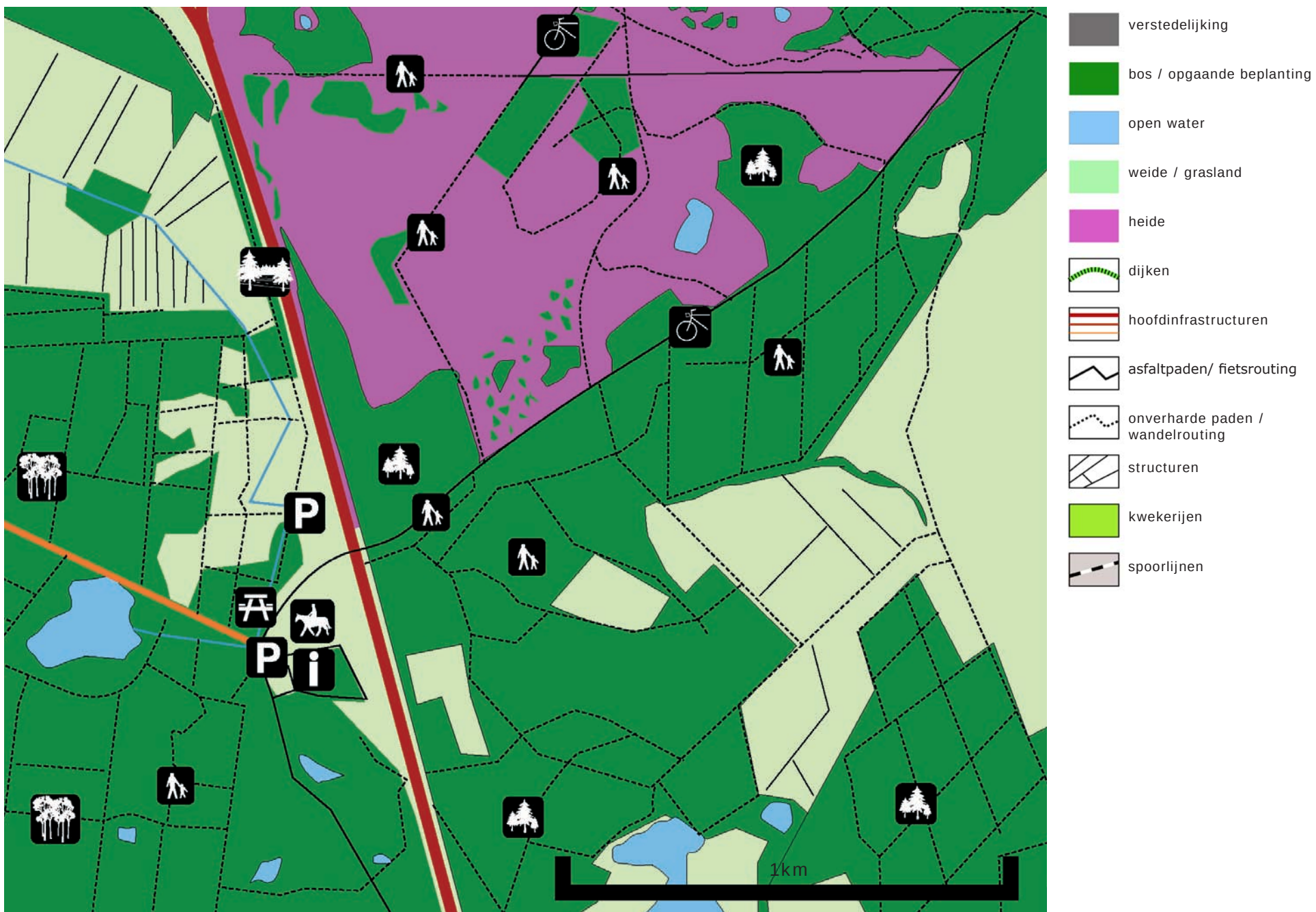
De Groote Heide ligt op 1,5 kilometer van Eindhoven en is ook het uitloopgebied van Heeze en Geldrop. Het sluit aan op het Leenderbos en vormt daarmee een aaneengesloten natuurgebied van 330 hectare. In onze beoordeling hebben wij het Leenderbos echter niet meegenomen, omdat het niet voldeed aan de gestelde criteria. Het gebied wordt aan de westkant begrensd door het dal van de Tongelreep, aan de oostkant door het dal van de Strijper Aa en de landbouwgronden rond Leende en Heeze. Vanaf de middeleeuwen tot ongeveer 1900 was het een groot aaneengesloten heidegebied dat slechts werd doorsneden door een hoofdweg en enkele zandpaden. Na 1900 werd het gebied gedeeltelijk bebost en gedeeltelijk gebruikt ten behoeve van de landbouw. Nu kent de Groote Heide een facinerende afwisseling tussen naaldbos, heide en gras. Helaas is het gebied steeds verder versnipperd geraakt door de aanleg van snelwegen.

6.2 Bereikbaarheid

De Groote Heide is te voet moeilijk te bereiken doordat de afstand vanuit Eindhoven behoorlijk groot is. Daarnaast zijn er veel barrières en viaducten waar men onderdoor moet. Ook voor auto's is het gebied slecht te bereiken. Er zijn slechts enkele parkeerplaatsen die op enige loopafstand van de heide liggen. Voor openbaar vervoer is het helemaal niet te bereiken. Alleen fietsers hebben het makkelijk. Er leiden diverse asfaltpaden met een duidelijke bewegwijzering naar het gebied toe.

figuur 19 Ligging Groote Heide

figuur 20 Overzichtskartaal

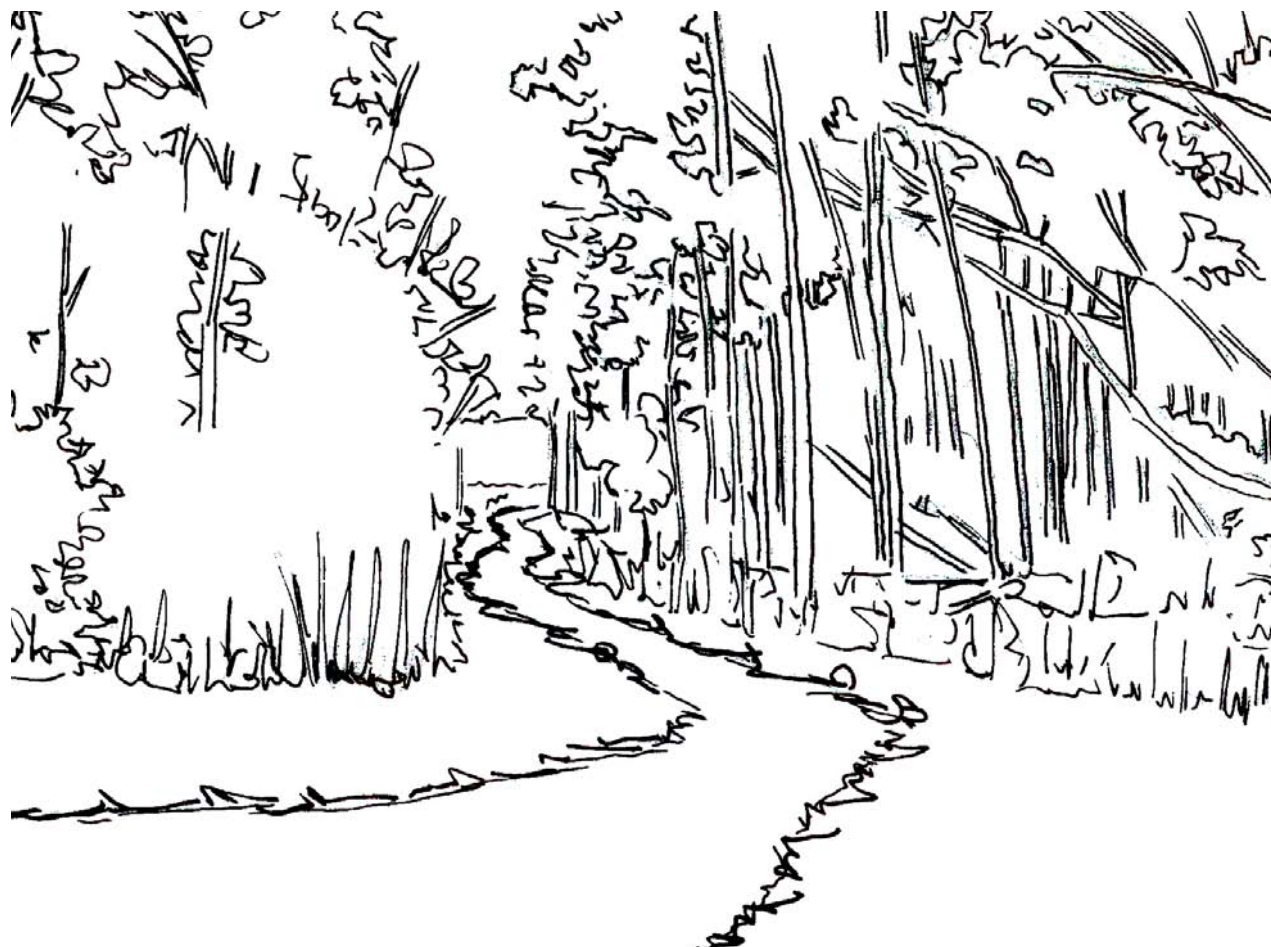
6.3 Begaanbaarheid

Te voet en per fiets is het gebied uitstekend begaanbaar. Er is afwisseling tussen asfaltpaden en zandpaden en de routing is helder. Ook als invalide kan je op de Groote Heide behoorlijk goed uit de voeten. Per auto is het gebied niet toegankelijk, en omdat er geen water is kan je er ook niet varren. De Heide is wel een heerlijke plek om er met een paard op uit te gaan. Dat wordt dan ook volop gedaan, hetgeen gestimuleerd wordt door de aanwezigheid van een manege in de buurt.

6.4 Landschappelijke kenmerken

De landschappelijke kenmerken zijn uitstekend beleefbaar. Het landschap vormt een mozaïek van heide, gras en naaldbossen waar de routes van paden doorheen en langs voeren. Daarnaast is het afwisselend doordat het zowel open 'kamers' als gesloten stukken bos heeft.

In het gebied zijn enkele landmarks te vinden. Deze zijn echter eerder van een storende aard omdat het snelwegen, viaducten en hoogspanningsmasten zijn die zorgen voor geluidsoverlast en horizonvervuiling en extra barrières. Het gebied heeft een hoge natuurfunctie en is daarnaast geschikt voor 'stille' recreatie.

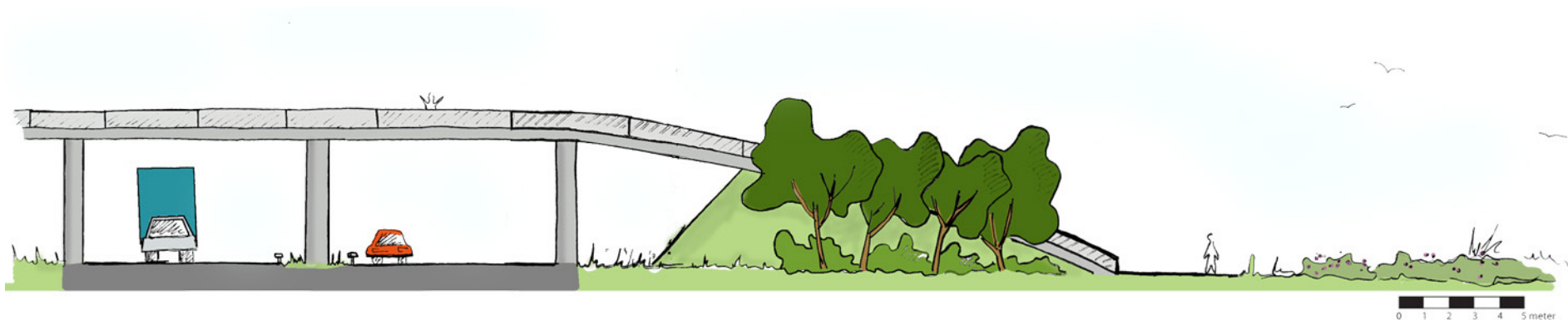
6.5 Flora en fauna

De Grootte Heide is een belangrijk natuurgebied en dit is goed terug te zien. De beplanting is uitstekend beleefbaar vanaf de routes en draagt veel bij aan de karakteristieken van het gebied. Er is veel variatie in beplanting (grassen, heide, loof- en naaldbomen). Daarnaast is er veel variatie in massa en ruimte, wat de recreatieve aantrekkelijkheid ten goede komt. Dit laatste is een eigen bevinding van de onderzoekers. Daarnaast is er een grote kans op ontmoeting met de plaatselijke fauna. Men vindt er vossen, reeën, konijnen, vogels en zeldzame vlinders.

6.6 Voorzieningen

Opvallend is dat er vrijwel geen elementen zijn rondom en in de heidegebieden. Dit zorgt ervoor dat men aan een stuk door moet lopen omdat er geen rustpunten zijn om het landschap extra goed in je op te nemen.

In het hele gebied is slechts één rustpunt met informatieborden) te vinden. Daarop is informatie vermeld over o.a. routes, historie en de vereniging voor nordic walking. Dit bord staat bij de horecagelegenheid 'de Hut van Mien Pils'. Deze horecagelegenheid vormt een verzamelpunt voor wandelaars en fietsers.

figuur 21 Dwardoornede viaduct

Groote Heide

Bereikbaarheid

- te voet
- per fiets
- per auto
- per OV

Begaanbaarheid

- te voet
- per fiets
- per auto
- invalide
- per boot
- te paard

Landschap

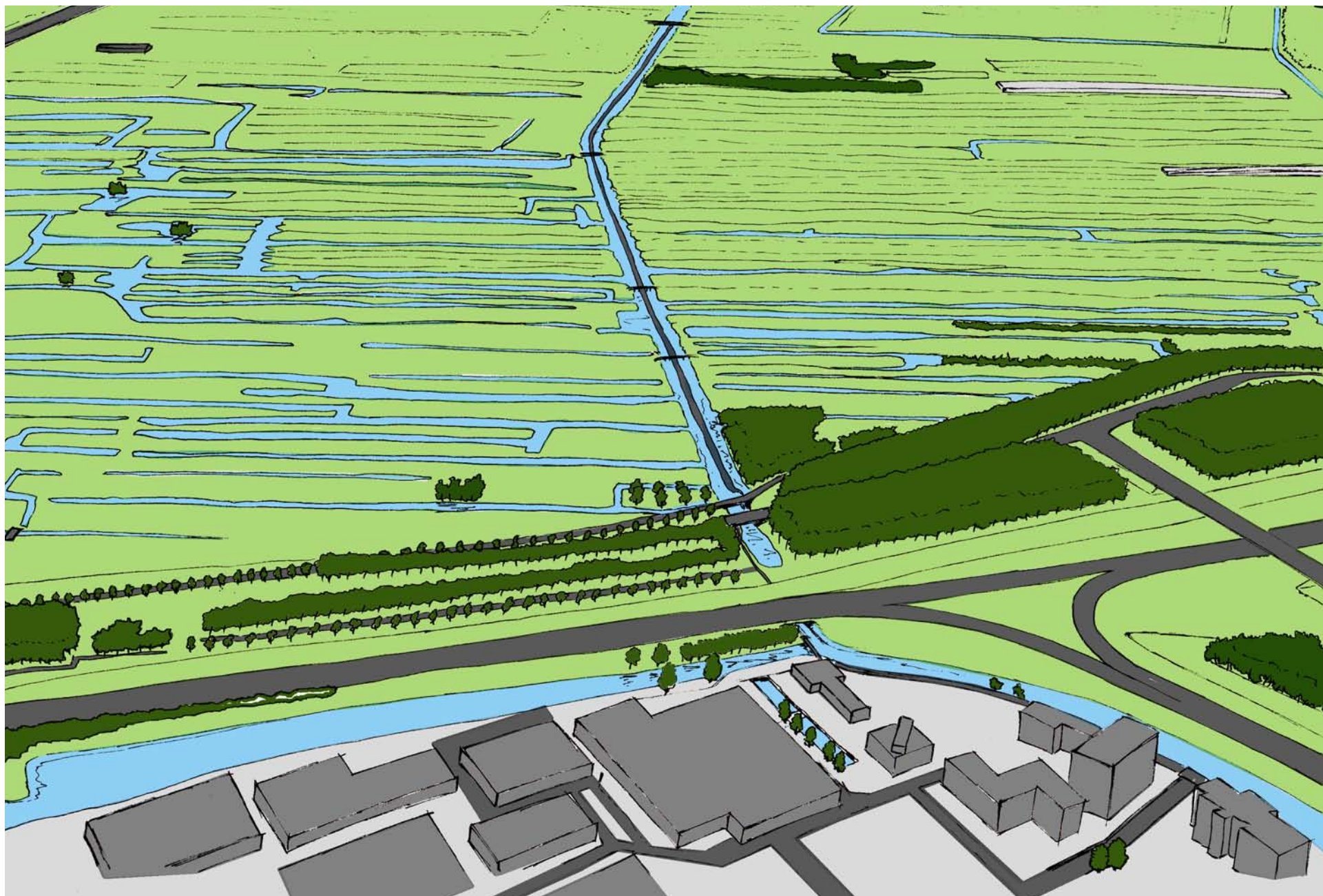
Flora

Fauna

Voorzieningen

uitstekend
goed
matig
slecht
niet

figuur 22 Beoordelingstabel

figuur 23 Vogelvluchtperspectief

7. POLDER BLOEMENDAAL

Uitloopgebied van: Gouda en Waddinxveen

Lengte: 1,8 kilometer

Afstand tot stadsrand: 0 km

7.1 Algemene beschrijving

De Winterdijk, het enige pad door polder Bloemendaal, is niet gemakkelijk te vinden, maar eenmaal ontdekt blijkt het een prachtige wandeling op te leveren! Een smal, halfverhard paadje op een smalle, met Groot Hoefblad begroeide kade klieft zich dwars door Polder Bloemendaal. Het zuidelijke deel van het veengebied wordt gebruikt als weidegrond. Het noordelijk deel, dicht bij Waddinxveen, staat vol met kleine kassen, loodsjes, hekken en ontelbare soorten sierplanten van de welbekende sierteeltkwekers. In het verleden werd de Winterdijk als jaagpad gebruikt door de kwekers, die toen nog groente kweekten. De groente werd per schouw naar Gouda vervoerd.

De Winterdijk ligt op Waddinxveens grondgebied en wordt dan ook door de gemeente Waddinxveen beheerd. Sinds 2006 is de dijk weer begaanbaar. Voor die tijd was deze verwaarloosd en ondergraven door muskusratten. De vele oranje vlaggetjes op

de grens van water en land getuigen van de nogsteeds woedende jacht op deze beesten.

De Winterdijk is onderdeel van de Weegje-wandelroute van de ANWB.

7.2 Bereikbaarheid

Vanuit Gouda is het pad echt iets dat ontdekt moet worden. Via een wandelpad achter het grote industrie- en kantorengedebied de Goudse Poort, komen we bij een kleine doorgang onder de A12 door. Trots dat we deze doorgang op eigen kracht hebben “ontdekt”, rennen we over een houten bruggetje het donker in. Aan de andere kant belanden we onmiddellijk op de Winterdijk.

Deze ingang is slechts door wandelaars te gebruiken en in principe ongeschikt voor fietsers, invaliden, paarden, rolschaatsen enzovoort. Fietsers kunnen het pad overigens wel bereiken, via een parallelweg ten noorden van de A12.

figuur 24 Ligging Polder Bloemendaal

7.3 Begaanbaarheid

De Winterdijk is het enige pad door dit agrarische gebied. Het pad is slechts 30 cm breed. Geweldig voor avontuurlijke wandelaars, eventueel begaanbaar voor fietsers. Een nadeel voor wandelaars is het ontbreken van keuzemomenten over een volle lengte van 1,8 kilometer.

- verstedelijking
- bos / opgaande beplanting
- open water
- weide / grasland
- heide
- dijken
- hoofdinfrastructuur
- asfaltpaden/ fietsrouting
- onverharde paden / wandelrouting
- structuren
- kwekerijen
- spoorlijnen

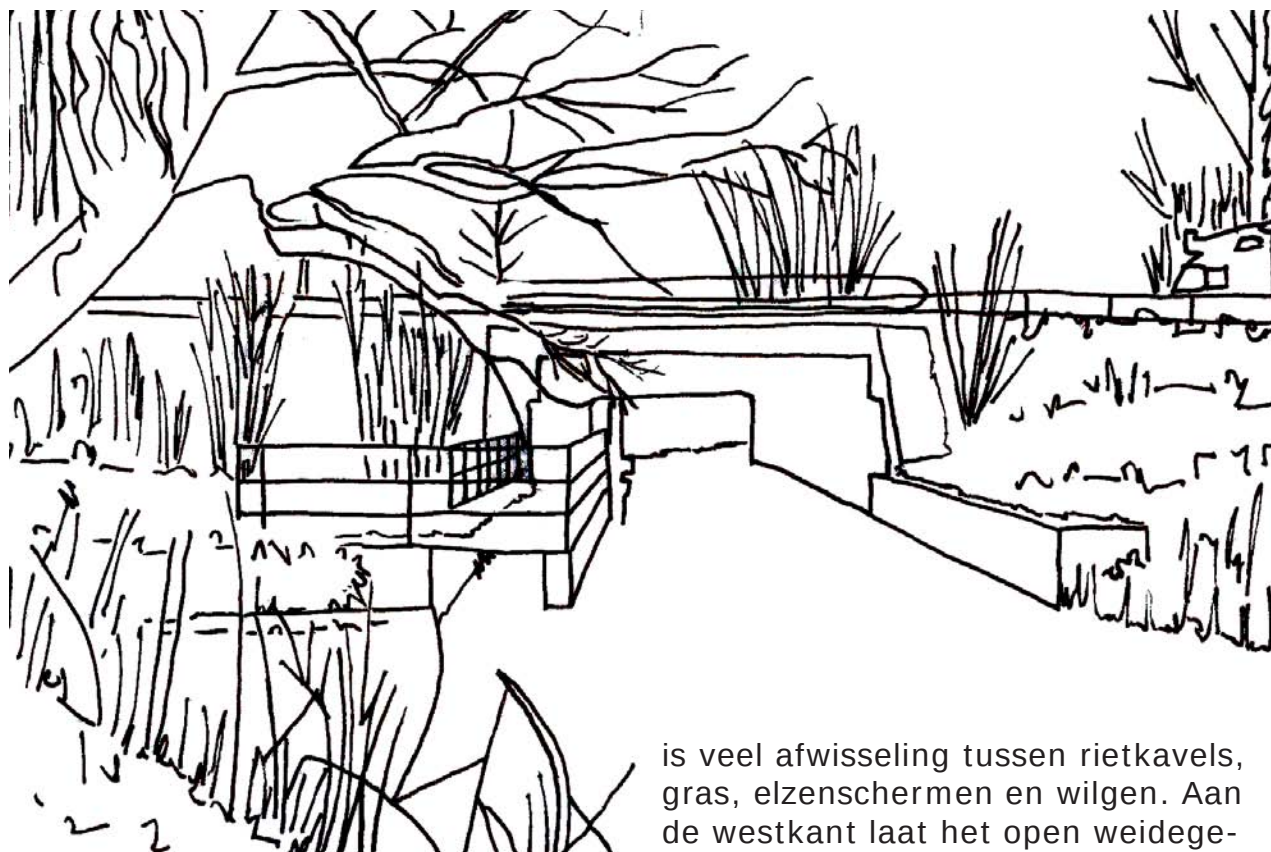
figuur 25 Overzichtskaart

7.4 Landschappelijke kenmerken

De belangrijkste kenmerken uit het gebied zijn de smalle kavels omgeven door water, openheid en vlakheid en de aanwezigheid van de sierteelt. Deze landschappelijke kenmerken komen op de Winterdijk heel dichtbij! Door de afwezigheid van alle andere vormen van verkeer en infrastructuur, komt het landschap op z'n allerbest naar voren.

Het belangrijkste landmark is de opvallende hefbrug van Waddinxveen. Deze fungeert als een oriëntatiepunt, voor zover dat nodig kan zijn op een pad dat maar één kant op gaat. Polder Bloemendaal, waar de Winterdijk dwars doorheen loopt, is deels in gebruik voor de veeteelt en deels voor de sierteelt. Ook vindt er hier en daar kleinschalige natuurontwikkeling plaats in de vorm van natuurvriendelijke oevers.

Het veenweidegebied en de kwekerijen, twee onmiskenbaar traditionele vormen van grondgebruik in dit gebied, vormen elkaar op een zeer prettige en welkome manier af. De grens tussen beide gebieden is hard, maar niet storend omdat deze van verre zichtbaar is. Het brengt een doel om op af te lopen.

7.5 Flora en fauna

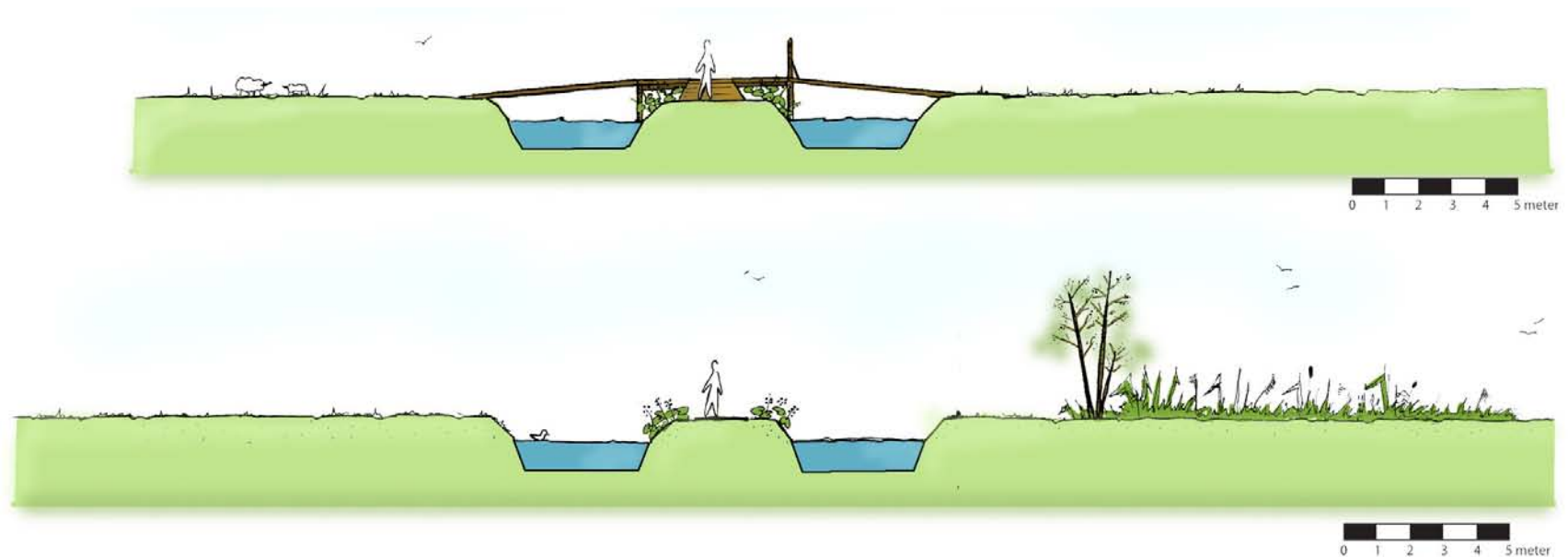
De wandeling over de Winterdijk valt duidelijk in twee delen door de verschillen in culturele beplanting, oftewel het agrarisch gebruik: gras aan de ene kant en veel kleine vakken met sierbeplanting aan de andere kant (denk aan coniferen, buxus, hibiscus, salix, et cetera). Deze afwisseling komt verderop nog aan bod. Wat betreft de natuurlijke beplanting: aan de oostkant van de Winterdijk

is veel afwisseling tussen rietkavels, gras, elzenschermen en wilgen. Aan de westkant laat het open weidegebied het zicht op Waddinxveen vrij. De dijk zelf was op de dag van het referentiebezoek begroeid met de roze bloemen van het groot hoefblad. De mysterieuze sfeer die daardoor ontstond was uniek! Het is goed voor te stellen dat in de zomer de grote bladeren van het hoefblad ook een prachtige toevoeging aan de wandeling zijn, in de vorm van een beschuttende, groene kraag. De kans dat wandelaars watervogels

of weidevogels tegenkomen is erg groot. Doordat de recreant niet van de dijk af kan (die is immers omgeven door water) zijn de dieren vrij van grove verstoring.

7.6 Voorzieningen

Behalve het pad worden de voorzieningen en elementen slechts vertegenwoordigd door een routebordje aan beide eind van het pad. Deze verkeren in uitstekende staat en zijn duidelijk geplaatst.

figuur 26 Dwardoorsneden Winterdijk

Polder Bloemendaal

Bereikbaarheid	
- te voet	goed
- per fiets	goed
- per auto	niet
- per OV	niet
Begaanbaarheid	
- te voet	goed
- per fiets	niet
- per auto	niet
- invalide	niet
- per boot	niet
- te paard	niet
Landschap	uitstekend
Flora	uitstekend
Fauna	goed
Voorzieningen	goed
	uitstekend goed matig slecht niet

figuur 27 Sfeerimpressie
figuur 28 Beoordelingstabel

figuur 29 Vogelvluchtperspectief

8. BOSCHE BROEK

Uitloopgebied van: Den Bosch en Vught

Oppervlakte: 116 hectare

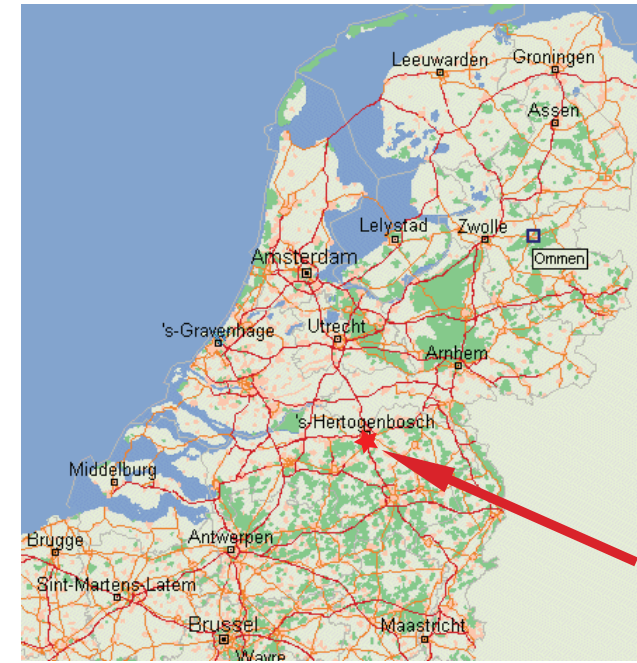
Afstand tot stadsrand: 0 km

8.1 Algemene beschrijving

De Bossche broek beslaat 116 hectare en ligt naast Vught en het middeleeuwse centrum van 's-Hertogenbosch. Het is een gevarieerd gebied met een rijke historie. In de Middeleeuwen was 's-Hertogenbosch namelijk een bijna onneembare vesting doordat het op een zandige heuvel lag te midden van moerasland. Dit moerasland bleef nat dankzij de Dommel en de Dieze. Met de komst van de Spanjaarden in 1579 werd een dijkensysteem aangelegd. Dit gebeurde onder toezicht van dhr. Leeghwater. Door de werkzaamheden van Leeghwater ontstond een 'inundatiekom' het Bossche Broek, een drassig open graslandgebied langs de benedenloop van de Dommel. Vandaag de dag is de Bossche Broek een open weidevogelgebied, met een prachtig zicht op de middeleeuwse stad.

8.2 Bereikbaarheid

Het gebied is te voet, per fiets en als invalide uitstekend te bereiken. Er lopen diverse fiets- en wandelpaden het gebied in en de afstanden naar het gebied toe zijn kort. Het gebied is matig te bereiken voor auto's omdat er geen parkeerterreinen aan de rand van het gebied liggen. Men moet in een wijk betaald parkeren en vervolgens een klein eindje lopen. Met het openbaar vervoer is het gebied wel goed te bereiken met het openbaar vervoer. Er stoppen diverse bussen aan de rand van de stad en men wandelt zo het gebied in.

figuur 30 Ligging Bossche Broek

8.3 Begaanbaarheid

De Bossche Broek herbergt een uitstekende interne infrastructuur voor voetgangers, invaliden en fietsers. De paden zijn goed onderhouden en divers. Zo zijn er asfaltpaden, zand- en graspaden.

Met de auto is het gebied niet te betreden, met uitzondering van bestemmingsverkeer.

Een leuke bijkomstigheid is dat het gebied ook per boot en voor vissers uitstekend toegankelijk is. Voor vissers loopt de routing over de dijken naar vissteigers. Door de stad 's-Hertogenbosch worden diverse boottochten georganiseerd die vanuit de Binnen Dieze over de Buiten Dieze varen.

8.4 Landschappelijke kenmerken

De Bossche Broek is uitstekend beleefbaar door de verschillende routes die door en om het gebied heen lopen. De stadswallen van 's-Hertogenbosch grenzen direct aan de natuur van de Bossche broek. Vanaf deze stadswallen en de dijken heeft men een prachtig overzicht op het gebied en zijn structuren duidelijk beleefbaar. Men ziet een groene vlakte met in het zuiden een bosrijk gedeelte en op de achtergrond de A2, die in een wijde boog de

Dommel passeert. Het is één van de mooiste stadsfronten van Nederland. Het gebied bevat weilanden, wateren, rietkragen, graslanden en voedselarme hooilanden. Ook ligt er een wielkje. Doordat het open en vlak is, is het een overzichtelijk landschap. De subtiele beplantingen langs de sloten in de vorm van riet, elzen en wilgenbosjes benadrukken de structuren in het gebied. Vanuit de Bossche Broek is de Sint Jan duidelijk te zien en te horen. Naast deze kathedraal zijn er nog diverse andere torens van Vught en 's-Hertogenbosch te zien die zorgen voor een duidelijke oriëntatie. Ook de middeleeuwse stadsrand is duidelijk te onderscheiden.

Zoals eerder is gezegd heeft men vanaf deze stadswallen en de dijken een prachtig overzicht op het gebied. Men ziet een groene vlakte met in het zuiden een bosrijk gedeelte en op de achtergrond de A2, die in een wijde boog de Dommel passeert. Daarmee zou het misschien een landmark genoemd kunnen worden. De Bossche Broek is vooral in gebruik als natuur- en recreatiegebied met een rijke cultuurhistorie. Het wordt beheerd door Staatsbosbeheer. Daarnaast functioneert het als waterbergingsgebied voor de Dommel.

8.5 Flora en Fauna

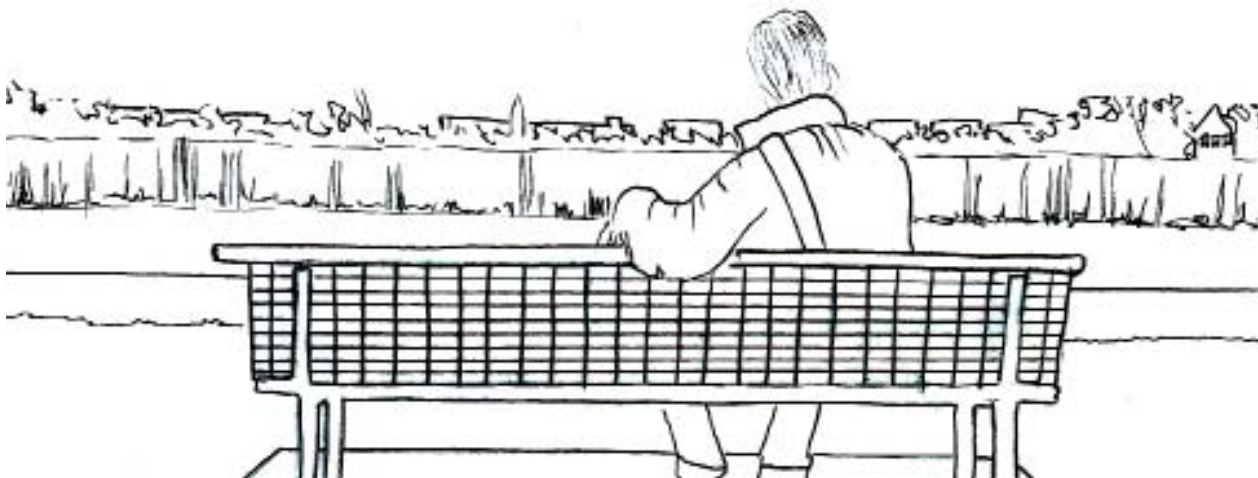
De beplanting in de Bossche Broek draagt uitstekend bij aan de beleving van het gebied. De beplanting bestaat uit specifieke soorten en de locatie ervan versterkt het ruimtelijke karakter van het gebied. Zo worden bijvoorbeeld oude structuren zichtbaar door oeverbeplantingen in vlak gebied.

In de Bossche Broek is een overvloed aan fauna vinden. Er zijn reeën, watervogels en weidevogels. Het gebied is zelfs een van de belangrijkste weidevogelgebied van Noord-Brabant.

8.6 Voorzieningen

In vrijwel het hele gebied ligt de nadruk op natuur en recreatie. Dit is onder andere te zien in de vele voorzieningen. Naast een parkeerplaats ligt een restaurant met fietsenrekken en een hondenstrand waar mensen verzamelen voor ze het gebied in trekken of waar men uitrust na een lange wandeling.

Er staan diverse bankjes waarvan de staat goed is, maar waar de esthetische waarde te wensen over laat. Er zijn enkele infoborden, maar deze zijn over het algemeen slecht leesbaar.

figuur 32 Beoordelingstabel

Bosche Broek

Bereikbaarheid

- te voet
- per fiets
- per auto
- per OV

Begaanbaarheid

- te voet
- per fiets
- per auto
- invalide
- per boot
- te paard

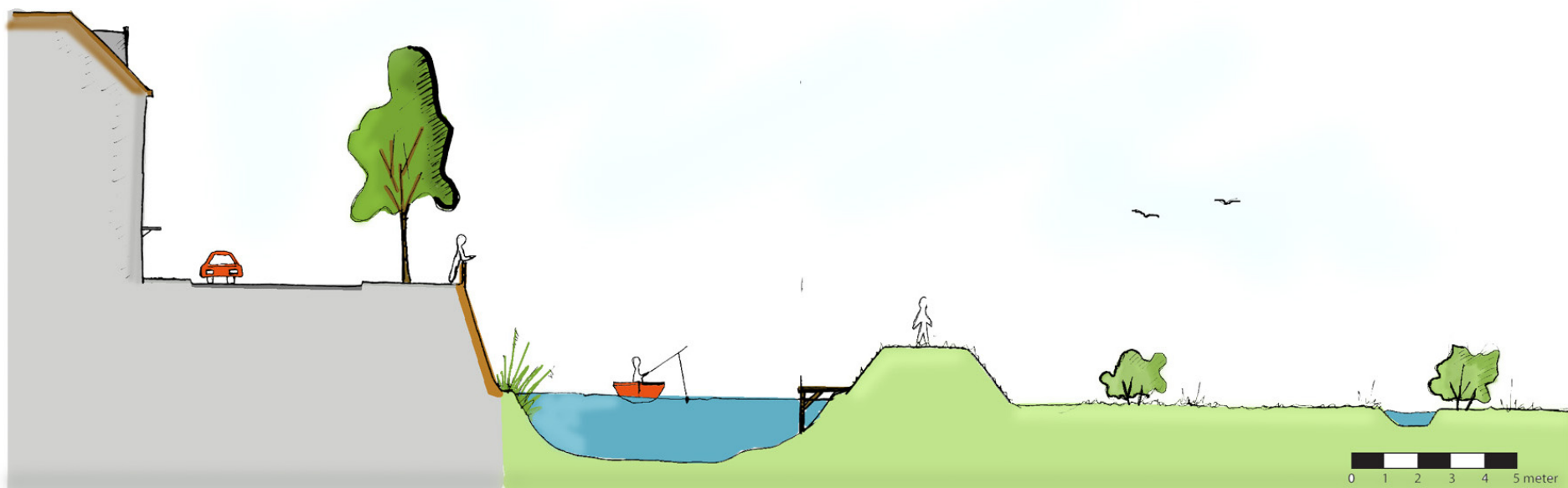
Landschap

Flora

Fauna

Voorzieningen

uitstekend
goed
matig
slecht
niet

figuur 33 Dwarsdoorsnede stadsrand

9. VERGELIJKING VAN DE RESULTATEN

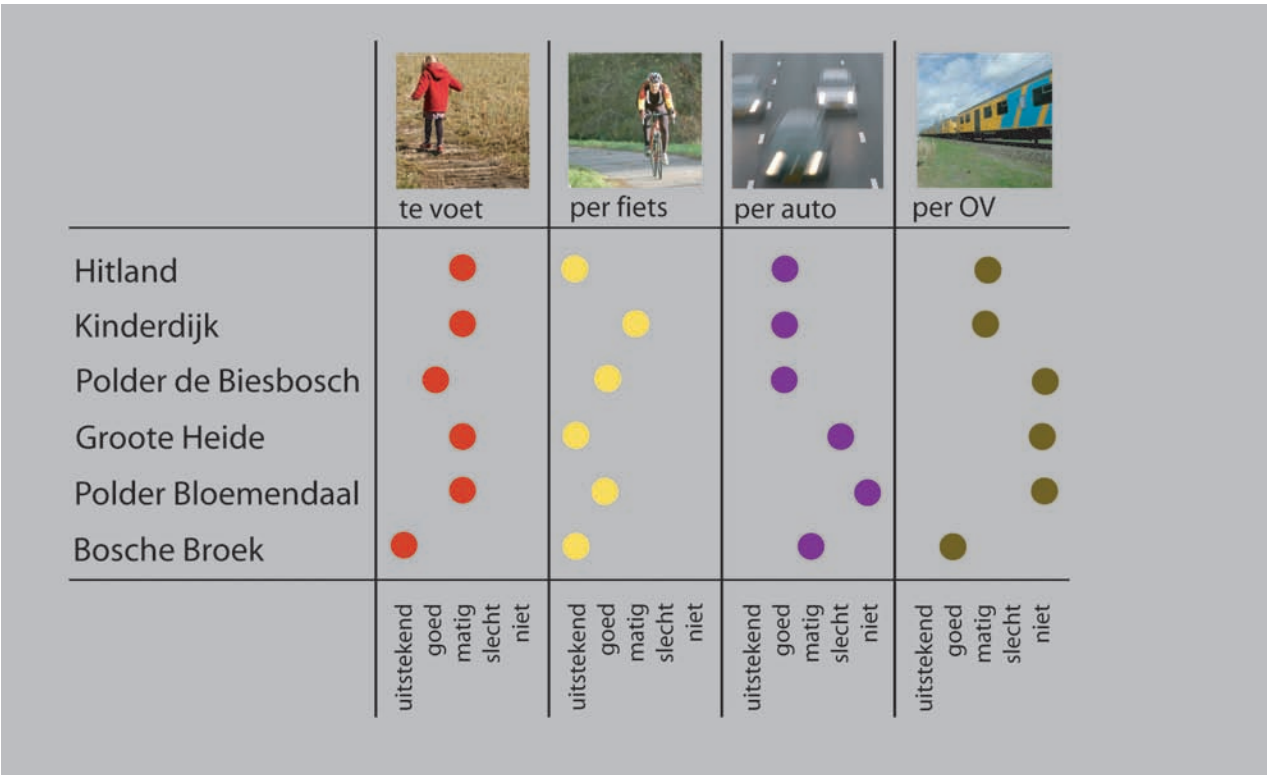
Om tot een goed beeld te komen van wat succesvol is in de zes bezochte gebieden, hebben we de scores met elkaar vergeleken. In dit hoofdstuk zijn drie vergelijkingstabellen opgenomen: Bereikbaarheid, Begaanbaarheid en Inhoudelijk. In de laatste tabel zijn beleefbaarheid van landschappelijke kenmerken, flora, fauna en voorzieningen bij elkaar genomen. Deze elementen hangen in zekere zin met elkaar samen. Beplanting en dieren maken onderdeel uit van het landschap, en elementen kunnen bijdragen aan het begrijpen en beleefbaar maken daarvan, bijvoorbeeld door een goedgeplaatst bankje of een informatiebord.

9.1 Bereikbaarheid

Een uitloopgebied is over het algemeen het beste per fiets aan te rijden (geel). De recreant moet de stad uit, waardoor de afstand voor een wandelaar wat groot wordt. Dat blijkt ook uit de meestal matige score voor bereikbaarheid voor wandelaars vanuit de stad (rood). Behalve afstand is er ook gekeken naar duidelijke routes van de stad naar het buitengebied. In Hitland, Kinderdijk en Polder de Biesbosch zijn speciaal maatregelen getroffen voor bezoekers met een auto (paars). Een duidelijke oprijlaan

en een speciale bezoekersparkeerplaats zijn in alle drie de gebieden te vinden. Het openbaar vervoer blijkt de slechtste keuze te zijn om als vervoermiddel naar een uitloopgebied te nemen (bruin). Omdat we gekeken hebben naar lokale uitloopgebieden, zijn vooral stadsbussen voor ons van belang.

Het Bossche Broek is het enige gebied van de zes met een bushalte voor de deur. Hierdoor scoort de Bossche Broek op dit onderdeel de meeste punten. Polder Bloemendaal is van deze zes het minst goed te bereiken vanuit de stad, omdat de polder schuil gaat achter een snelweg en een bedrijventerrein.

figuur 34 Vergelijkingstabel Bereikbaarheid

9.2 Begaanbaarheid

Elk van de zes onderzochte uitloopgebieden is te voet goed of zelfs uitstekend te betreden (rood). Dat beantwoordt ook helemaal aan de hypothese. Polder Bloemendaal is zelfs helemaal voor wandelaars bestemd, bij het overige verkeer scoort het geen punten. De andere vijf zijn per fiets ook goed of uitstekend te ontdekken (geel). Auto's mogen nagenoeg nooit een uitloopgebied betreden (paars). Aan invaliden wordt over het algemeen goed gedacht:

waar een fiets kan komen lukt het met een rolstoel ook wel (groen). Begaanbaarheid per boot is erg afhankelijk van aanbod van boten ter plaatse (blauw). In het Bosssche Broek bijvoorbeeld, vaart een rondvaartboot. Hetzelfde geldt voor paarden: een manege in het gebied zorgt vanzelf voor een hogere score (oranje). Het gebied bevat dan in drie van de zes gevallen ook ruiterspaden, hetgeen de recreatieve aantrekkelijkheid voor deze gebruikersgroep uiteraard vergroot.

	 te voet	 per fiets	 per auto	 invalide	 per boot	 te paard
Hitland	●	●		●	●	●
Kinderdijk	●	●		●	●	●
Polder de Biesbosch	●	●		●	●	●
Groote Heide	●	●		●	●	●
Polder Bloemendaal	●				●	●
Bosche Broek	●	●		●	●	●
	uitstekend goed matig slecht niet	uitstekend goed matig slecht niet	uitstekend goed matig slecht niet	uitstekend goed matig slecht niet	uitstekend goed matig slecht niet	uitstekend goed matig slecht niet

figuur 35 Beoordelingstabel Begaanbaarheid

9.3 Inhoudelijk

Opvallend aan deze vergelijkingstabel is dat er in sommige van de zes onderzochte gebieden geen verband lijkt te bestaan tussen de beleving van typische, landschappelijke kenmerken (blauw) en recreatieve voorzieningen (rood). Sterker nog, in Hitland en de Groote Heide zijn de voorzieningen ronduit slecht, maar het beleven van landschap, flora en fauna zijn fantastisch! Bossche Broek en Kinderdijk zijn goede voorbeelden van hoe voorzieningen, met name verklarende borden, het landschap juist beter beleefbaar en begripbaar maken.

In Polder de Biesbosch tenslotte zijn zoveel recreatieve voorzieningen getroffen (waarvan de aanplant van een recreatiebos de opvallendste is), dat landschappelijke kenmerken zoals openheid geheel verloren gaan. Hier draagt de beplanting wel bij aan de recreatieve aantrekkelijkheid van het gebied: een boswandeling is waar de mensen voor komen (groen).

	 landschap	 flora	 fauna	 voorzieningen
Hitland	●	●	●	●
Kinderdijk	●	●	●	●
Polder de Biesbosch	●	●	●	●
Groote Heide	●	●	●	●
Polder Bloemendaal	●	●	●	●
Bosche Broek	●	●	●	●
	uitstekend goed matig slecht niet	uitstekend goed matig slecht niet	uitstekend goed matig slecht niet	uitstekend goed matig slecht niet

figuur 36 Beoordelingstabel Inhoudelijk
Onderzoeksrapport aantrekkelijkheid Stedelijke Uitloopgebieden

Steden breiden zich uit en de recreatieve druk op het landschap neemt enorm toe. De recreant is niet langer slechts consument van het landschap, maar wordt steeds meer de vormgever van het landschap. Een bestaande situatie met veel bos biedt daarvoor al uitstekende kansen. Men kan immers met velen in een bos zijn en zich toch alleen wanen. Maar hoe spelen we in op de recreatieve behoefte, als het gaat om van oorsprong open landschappen? Wat maakt, in deze context, een gebied tot een aantrekkelijk, lokaal uitlooph gebied voor de eenentwintigste eeuw?

Resultaten - De hypothese en de onderzoeksmethode richtten zich op de volgende aspecten:

1. De relatie tussen de stad en het uitlooph gebied, met de nadruk op randen, bereikbaarheid via wegen en afstand tussen die twee.
2. Toegankelijkheid van het gebied, door paden van verschillende orde en voor verschillende doelgroepen.
3. Omgang met en beleving van landschappelijke kenmerken, die in ieder gebied anders zijn.

Onze ervaring tijdens het onderzoek

zelf heeft echter uitgewezen dat het gaat om nog meer dan deze drie, namelijk:

4. Oriëntatie. Het ontbreken daarvan lijkt op het eerste gezicht spannend, maar werkt in de praktijk afschrikkend. Overzicht, landmarks en zonering zijn bevorderend voor de oriëntatie.

5. Het grote voordeel van bos. Juist bij een onderzoek naar de mogelijkheden van een open gebied komen de voordelen van recreatie in het bos naar voren.

6. Een doel. Dit onderdeel is vooral van toepassing als het uitlooph gebied meer dan anderhalve kilometer van de stad af ligt. Een rustpauze wordt dan al snel een welkom onderdeel van de wandeling. Een horecagelegenheid in het gebied, als doel om naartoe te trekken, kan dan een enorme meerwaarde aan het uitlooph gebied geven.

Ingrediënten – Het bieden van inspiratie voor het (her)inrichten van poldergebieden als succesvol (!) recreatief uitlooph gebied, is in het eerste hoofdstuk genoemd als een doel van dit rapport. Om de zes onderzochte gebieden zo goed mogelijk als inspiratiebron te presenteren, hebben wij als onderzoekers

de pareltjes van alle zes gebieden hieronder weergegeven. Deze zorgvuldig weergegeven elementen en creatieve oplossingen zijn geordend volgens de zes onderdelen die samen het succes van een lokaal recreatief uitlooph gebied kunnen maken: Bereikbaarheid, begaanbaarheid, beleving van het landschap, oriëntatie, bos als voordeel en een doel.

1. De relatie tussen de stad en het uitloopgebied (bereikbaarheid).

Bossche Broek, aansluiting tussen stad en land is Nederlands beste!

Bossche Broek, rust temidden van drukke randen

Hitland, een goede toegangsweg is onontbeerlijk

2. Toegankelijkheid

Bossche Broek, netwerk van primaire en secundaire (boven) paden.

Hitland, mooi hoofdpad door het riet

Polder Bloemendaal, paddoor het landschap

Kinderdijk, een pad over een kade

Bossche Broek, doorgaand (hoofd)fietspad

3. Omgang met en beleving van landschappelijke kenmerken

Hitland, nieuw bos op bestaande structuur

Groote Heide, robuuste natuur dat deel uitmaakt van een groter geheel is aantrekkelijk

Kinderdijk, prachtige molens als stille getuigen.

4. Oriëntatie

Hitland, oriëntatie door duidelijke zonering met mooie overgangen.

Hitland, oriëntatie door overzicht vanaf de dijk.

Bossche Broek, oriëntatie door overzicht vanaf een bankje.

5. Het voordeel van bos aanplanten

Polder de Biesbosch, groote recreatiedruk en -voorzieningen kan weggewerkt worden in een bos.

Groote Heide, recreatieve aantrekkelijkheid door ruimte-massawerking.

6. Doel

Groote Heide, Hut van Mien Pils. Een horecagelegenheid dient als doel om heen te gaan en als rustplaats om even iets te drinken.

Ruimte voor de wandelaar
De Ommetjesmaker en zijn habitat
Schrijver: J. E. Burger en J. H. M. de
Bruin
Uitgever: Op lemen voeten

www.hitland.info

www.denbosch.nl

www.kijkopdenbosch.nl

www.wikipedia.org

www.dommel.nl

www.debiesbosch.nl

www.biesbosch.org

www.kinderdijk.nl

www.stichtingrecreatie.nl

www.alblasserdam.nl

www.heeze/leende.nl

www.natuurkaart.nl

www.herrifloor.nl

www.googleearth.nl

